

ortadoğu analiz

uluslararası
siyaset
dergisi

Eylül 2022 • Cilt: 13 • Sayı: 117 • Fiyatı: ₺ 20

ANKARA-ŞAM
NORMALLEŞMESİ
MÜMKÜN MÜ?
OYTUN ORHAN

SURİYE'DE "İRAN- PYD"
TAKTİKSEL ORTAKLIĞI VE
PARADOKSLARI
DR. İSMAİL SARI

İKTİDARININ BİRİNCİ
YILINDA TALİBAN
M. ENES ARSLAN

SURİYE'DE NORMALLEŞME TARTIŞMALARI

ISSN: 1304-7543

9 771308 754001

www.orsam.org.tr

ORSAM RÖPORTAJ
BURHAN GHALIOUN
ABDENNOUR TOUMI

AFRİKA'NIN PEKİŞEN KÜRESEL
ÖNEMİ VE GÜNCİL DİNAMİKLER
PROF. DR. AHMET UYSAL

LİBYA'DA UZLAŞI SİYASETİNİN
İMKÂNI VE DIŞ DİNAMİKLER
DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

ORSAM Yayınları

ORSAM, süreli yayınları kapsamında Ortadoğu Analiz ve Ortadoğu Etütleri dergilerini yayınlamaktadır. Aylık periyotla Türkçe olarak yayınlanan Ortadoğu Analiz, Ortadoğu'daki güncel gelişmelere dair uzman görüşlerine yer vermektedir. Ortadoğu Etütleri, ORSAM'ın üç ayda bir yayınlanan uluslararası ilişkiler dergisidir. Türkçe, İngilizce ve Arapça yayınlanan, hakemli ve akademik bir dergi olan Ortadoğu Etütleri, konularının uzmanı akademisyenlerin katkılarıyla oluşturulmaktadır. Alanında saygın, yerli ve yabancı akademisyenlerin makalelerinin yayımlandığı Ortadoğu Etütleri dergisi dünyanın başlıca sosyal bilimler indekslerinden Applied Sciences Index and Abstracts (ASSIA), EBSCO Host, Index Islamicus, International Bibliography of Social Sciences (IBBS), Worldwide Political Science Abstracts (WPSA) tarafından taranmaktadır.

Ortadoğu Çalışmaları alanında bilimsel, nitelikli ve objektif araştırmaların kalıcı eserler olarak Türkçe literatüre kazandırılması hedefiyle ORSAM, Ortadoğu Yayınlarını hayata geçirmiştir. Yayınevimiz, Ortadoğu'ya dair tarih, siyaset, toplum ve ekonomi başta olmak üzere bilimsel çalışmalarını okuyucularla buluşturmayı amaçlamaktadır.

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No:3 Çankaya/Ankara

+90 (850) 888 15 20

www.orsam.org.tr

orsamorgtr

Ortadoğu Araştırmaları Derneği Adına

Yayın Sahibi

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editörler

Doç. Dr. İsmail Numan Telci

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Editör Asistanı

Nurbanu Kesgin

Danışma Kurulu

Prof. Dr. Birol Akgün

Prof. Dr. Mehmet Şahin

Prof. Dr. Meliha Altunışık

Prof. Dr. Tayyar Arı

Prof. Dr. Cengiz Tomar

Prof. Dr. Muhittin Ataman

Prof. Dr. Mahir Nakip

Prof. Dr. Muhsin Kar

Prof. Dr. Kemal İnat

Prof. Dr. Zekeriya Kurşun

Prof. Dr. Mesut Özcan

Yayın Kurulu

Prof. Dr. Ahmet Uysal

Doç. Dr. Göktuğ Sönmez

Doç. Dr. Mustafa Yetim

Dr. Recep Yorulmaz

Redaksiyon

Ekin Köklü

Grafik - Tasarım

Mustafa Cingöz

Yönetim Merkezi

Ortadoğu Araştırmaları Merkezi (ORSAM)

Mustafa Kemal Mah. 2128. Sok. No: 3

Çankaya / Ankara

Tel: +90 850 888 15 20

Baskı: KD Karton Dijital Matbaacılık Ltd. Şti.

Zübeyde Hanım Mah. Koyunlu Han 95/36 Ankara

Telefon : +90 312 341 52 39

Sertifika No: 44423

Fotoğraflar : Anadolu Ajansı (AA), Shutterstock

Cilt 13, Sayı 117, Eylül 2022

Yerel Süreli Yayın

Basım Tarihi: 31 Ağustos 2022

ORTADOĞU ARAŞTIRMALARI MERKEZİ yayınıdır.

Bu dergide yer alan yazılardaki değerlendirmeler, aksi belirtilmedikçe ORSAM'ın kurumsal görüşünü yansıtmamaktadır.

© 2022 ORSAM

Dergideki tüm yazıların telif hakları ORSAM'a ait olup, 5846 Sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanununun uyarınca kaynak gösterilerek kısmen yapılacak makul alıntılar ve yararlanma dışında, hiçbir şekilde önceden izin alınmaksızın kullanılamaz, yeniden yayımlanamaz.

**Middle East
Studies
Association**

**ORSAM, the Middle
East Studies Association
(MESA) üyesidir.**

**EBSCO
HOST**

tarafından taranmaktadır.

Değerli okuyucular,

Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgesindeki temel meseleleri ve güncel gelişmeleri ayda bir kapsamlı analizlerle ilginize sunduğumuz Ortadoğu Analiz'in 117. sayısıyla karşınızda olmaktan memnuniyet duymaktayız. Bu sayımızda son dönemde yoğun tartışma konusu olan Suriye meselesini ve Suriye'de normalleşme girişimlerini ele almaktayız. Bu çerçevede öncelikle karşılıklı açıklamaların ivme kazandığı Türkiye ile Beşar Esad yönetimi arasında temasların normalleşme imkânlarına ve Türkiye'nin Suriye politikasındaki değişimlere odaklanmaktayız. Suriye meselesi çerçevesinde ayrıca başta Suriye Ulusal Ordusu (SUO) olmak üzere Suriyeli bazı muhalif grupların Türkiye ile Esad rejimi arasındaki gelişmelere yaklaşımı da değerlendirilmektedir. Yine bu mesele kapsamında İran'ın Suriye'de terör örgütü PKK/PYD ile dönüştürülen ilişkilerini, Katar'ın Suriye politikasındaki dönüşümleri ve Ukrayna tahılının Suriye'ye sevkiyatı ile bu tahılın Esad rejimi açısından önemini irdeleyen yorumlara ulaşabilirsiniz.

Sadece Esad rejimi ile normalleşme girişimleri değil son dönemde Körfez ülkelerinin İran yönetimiyle normalleşme arayışları bilinmektedir. Bu çerçevede Körfez ülkelerinin İran'a yönelik politikalarının değişmesine yol açan faktörleri inceleyen çalışmamızda bu sayımızda yer almaktadır. Ayrıca Lübnan siyasetinde cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yaklaşması ile ortaya çıkan

farklı dinamikleri ve Hizbullah'ın bu süreçteki girişimlerini değerlendiren önemli bir analiz yazısına da ulaşabilirsiniz. Geçtiğimiz yıl bölgesel gelişmelerde önemli tartışma konusu olan ve dergimizin de titizlikle incelediği Taliban'ın Afganistan'da iktidarı ele geçirmesinin ardından bir yıl içerisinde Taliban rejiminin ne gibi iç-dış politika faaliyetleri gerçekleştirdiğine yönelik değerlendirmeden de bu sayımızda faydalanabilirsiniz.

Gelenek olduğu üzere bu sayımızda da ağustos ayı içerisindeki önemli olaylara ilişkin kronoloji, kapak konusuyla ilişkili önemli bir figürün biyografisi ve bölgedeki meselelere ilişkin önde gelen uzmanlarla yapılan mülakat bulunmaktadır. Röportaj kısmında Paris Sorbonne Üniversitesinde Siyaset Sosyolojisi Profesörü olan ve Çağdaş Şarkiyat Araştırmaları Merkezinde Direktörlük görevi bulunan Prof. Burhan Ghalioun'un Türkiye'nin Suriye'deki son dönemdeki girişimlerine, halk ayaklanmalarının başlangıç sürecine ve mevcut duruma ilişkin ilgi çekici tespitlerinden faydalanabilirsiniz. Biyografi kısmında ise oldukça ilginç ve kapak konumuz ile direkt ilgili bir figürü incelemekteyiz. Bu çerçevede önceleri Esad rejiminde üst düzey görevlerde bulunan ve sonrasında Suriye'deki halk ayaklanmalarına güçlü destek sunan öncül figürlerden Riyad Hicab'ın hayat hikâyesi ve siyasi faaliyetlerine ilişkin detayları bulabilirsiniz

Keyifli okumalar dileğiyle...

İÇİNDE KİLER

Eylül 2022 Cilt:13 Sayı:117

04 Gündem: Türkiye ve Ortadoğu

08 Afrika'nın Pekişen Küresel Önemi ve Güncel Dinamikler / Prof. Dr. Ahmet Uysal

12 Libya'da Uzlaşma Siyasetinin İmkânı ve Dış Dinamikler / Doç. Dr. İsmail Numan Telci

KAPAK DOSYASI

20 Suriye'de "İran-PYD" Taktiksel Ortaklığı ve Paradoksları / Dr. İsmail Sarı

24 Yeni Denklemden Türkiye ve Suriye Muhalefeti / Merve Zorlu

28 Ukrayna Tahlili Suriye'de: Razoni'nin Öyküsü / Kyrill Sturmak

32 Katar'ın Dönüşen Suriye Politikası:
Geçmiş Tutumlar, Yeni Olasılıklar / Kübra Murıç

BÖLGESEL GELİŞMELER

36 Körfez'in Değişen İran Stratejisi / Gökhan Erel

40 Uluslararası Gelişmelerin Lübnan Cumhurbaşkanlığı Seçimine Etkileri / Sohaib Johar

48 Angola'da Ağustos Seçimleri ve Farklı Dinamikler / Dr. Volkan İpek

KAPAK DOSYASI

ANKARA - ŞAM
NORMALLEŞMESİ
MÜMKÜN MÜ?

Oytun Orhan

16

İKTİDARININ BİRİNCİ YILINDA
TALİBAN

M. Enes Arslan

44

RÖPORTAJ

58

Abdenmour Toumi

Burhan Ghalioun:

GUTA KATLIAMI SONRASI
ULUSLARARASI DURUM
DEĞİŞTİ VE SURİYE, ESAD
REJİMİ VE İRAN-RUSYA
GİBİ MÜTTEFİKLERİNE
TESLİM EDİLDİ

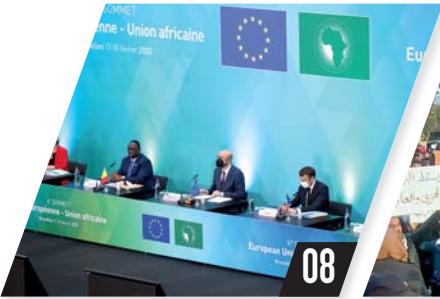

BİYOGRAFI

SURİYE MUHALEFETİNİN
ÖNDE GELEN FİĞÜRÜ
RİYAD HİCAB

Recep Tayyip Teke

54

... ORTADOĞU GÜNDEMİ ...

1 Ağustos 2022

- Irak Başbakanı Mustafa el-Kazimi, başkent Bağdat'ta hükümet binalarının bulunduğu Yeşil Bölge'deki oturma eylemlerini sürdüren Sadr Hareketi mensuplarına seslenerek, devlet kurumlarını boşaltmalarını istedi.
- Ukrayna'dan tahıl taşıyan ilk gemi olan Razoni'nin 5-6 gün içinde Lübnan'ın Tripoli Limanı'na varması bekleniyor.
- İran'ın eski Devrim Muhafızları komutanlarından muhafazakâr Milletvekili Muhammed İsmail Kevseri, Irak'taki Sadr Hareketi lideri Mukteda es-Sadr'ı pozisyonunu belirlememekle suçladı.
- Kuveyt'te Şeyh Ahmed Nevaf el-Ahmed es-Sabah başkanlığında yeni hükümetin kurulduğu açıklandı.
- Irak güvenlik güçleri, Kerkük kentinin güneyinde başlatılan operasyonda terör örgütü IŞİD'e mensup 7 kişiyi yakaladı.
- ABD yönetimi, İran'ın petrol ve petrokimya ürünlerinin ticaretine destek sağlayan 6 şirketi yaptırım listesine ekledi.

2 Ağustos 2022

- ABD, Afganistan'da düzenlediği operasyonda el-Kaide lideri Eymen el-Zevahiri'yi öldürdü. ABD Başkanı Joe Biden yaptığı açıklamada, "ABD'yi tehdit ediyordu. 11 Eylül terör saldırılarının planlayıcısıydı. Adalet yerini buldu" ifadelerini kullandı.

3 Ağustos 2022

- Lübnan'ın başkenti Beyrut'ta 2 yıl önce büyük liman patlamasında harabeye dönüşen ve 31 Temmuz'da bir kısmı çöken yapının yeniden her an yıkılma riski bulunuyor.
- Irak'ta Sadr Hareketi lideri Mukteda es-Sadr, parlamentonun feshedilmesini ve erken seçime gidilmesini istedi.
- ABD Dışişleri Bakanlığı, Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri'ne (BAE) toplam değeri 5 milyar doları aşan silah satışını onayladı.
- Lübnan meclisi, ülkeye 90 tonluk tıbbi malzeme ve ilaç yardımında bulunan Türkiye'ye teşekkür etti.

4 Ağustos 2022

- Avusturya'nın başkenti Viyana'da Kapsamlı Ortak Eylem Planı (KOE) olarak adlandırılan İran nükleer anlaşmasının yeniden tam ve eksiksiz olarak hayata geçirilmesi için sürdürülen görüşmelere 5 aylık aradan sonra yeniden başlandı.
- Suudi Arabistan, İsrail hava yollarına ve İsrail ile iki yönlü çalışan hava yolu şirketlerine hava sahasını açtı.
- Sudan'ın güneydoğusundaki Mavi Nil Bölgesi'nde geçen ay onlarca kişinin öldüğü kabile çatışmasının tarafları, "düşmanlıkları durdurma" anlaşması imzaladı.

5 Ağustos 2022

- Irak Meclis Başkanı Muhammed Halbusi, Sadr Hareketi lideri Mukteda es-Sadr'ın erken seçim çağrısını desteklediğini açıkladı.
- Suriye'de Tel Rifat ilçesinde varlığını sürdüren terör örgütü PKK/YPG, muhaliflerin kontrolündeki Azez ilçesine roket saldırısı düzenledi. Saldırıda 3 sivil yaralandı.

6 Ağustos 2022

- İsrail Ordusu, iki gündür saldırı düzenlediği abluka altındaki Gazze Şeridi'nden yaklaşık 449 roket atıldığını bunlardan 81'inin Gazze içine, 14'ünün de denize düştüğünü açıkladı.
- Afganistan'ın başkenti Kabil'de Şiiilerin yoğun yaşadığı bölgede meydana gelen patlamada 3 kişi hayatını kaybetti, 7 kişi yaralandı. Saldırıyı terör örgütü İŞİD üstlendi.
- İsrail'in ablukası altındaki Gazze'ye yönelik saldırılarının ikinci gününde hayatını kaybeden Filistinlilerin sayısı 15'e yükselirken 125 sivil yaralandı.
- İslami Cihat Hareketi, Gazze Şeridi'nde tansiyonun düşürülmesi ve ateşkes hakkında konuşmak için henüz çok erken olduğunu açıkladı.

7 Ağustos 2022

- İsrail Ordusunun, abluka altındaki Gazze Şeridi'nin güneyindeki Refah kentine düzenlediği saldırıda onlarca kişinin yaralandığı duyuruldu. İsrail, İslami Cihat yöneticisi Halid Mansur'u öldürdüğünü açıkladı.

8 Ağustos 2022

- Avusturya'nın başkenti Viyana'da İran, ABD ve AB heyetleri arasında yeniden başlayan nükleer anlaşmaya geri dönüş müzakerelerinde AB Dış İlişkiler ve Güvenlik Politikaları Yüksek Temsilcisi Josep Borrell, taraf ülkeler arasında uzlaşma için "son metni" ortaya koydu.

9 Ağustos 2022

- İsrail Ordusu, işgal altındaki Batı Şeria'nın Nablus kentinde düzenlediği basında 4'ü ağır olmak üzere 30 Filistinliyi yaraladı.
- İran'ın Rus yapımı "Hayyam" uydusu Kazakistan'daki Baykonur Uzay Üssü'nden fırlatıldı.
- İran, kripto parayla 10 milyon dolarlık ilk ithalat işleminin başarıyla gerçekleştiğini duyurdu.
- Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin, İsrail Cumhurbaşkanı Isaac Herzog ile telefonda İsrail Yahudi Ajansının Rusya'daki işlemleriyle ilgili sorunları konuştu.
- İsrail, işgal altındaki Batı Şeria'da yaşayan Filistinlilerin Ramon Havalimanı'na Türkiye seferleri için kullanmalarına izin verecek. İlk seferin 22 Ağustos'ta yapılması planlanıyor.

10 Ağustos 2022

- İsrail yönetiminin, Rusya tarafından Kazakistan'ın Baykonur Uzay Üssü'nden fırlatılan İran'a ait "Hayyam" gözlem uydusundan endişelendiği, uydunun İsrail'in çıkarlarını tehlikeye atabileceği ve ülkelerine karşı istihbarat için kullanabileceği açıklaması yapıldı.

11 Ağustos 2022

- OPEC, küresel petrol üretiminin temmuzda bir önceki aya göre günlük 1 milyon 700 bin varil artarak yaklaşık 100 milyon 500 bin varile yükseldiğini açıkladı. Ham petrol üretimi en fazla Suudi Arabistan, Kuveyt ve BAE'de artış gösterdi.
- Libya Ulusal Petrol Şirketi, ülkedeki petrol üretiminin günde 1 milyon 200 bin varilin üzerine çıktığını ve güvenlik sorunları nedeniyle petrol sahalarının kapanması krizinden önceki üretim miktarını aştığını duyurdu.
- Cezayir Ulaştırma Bakanlığı, ülkenin dört kentinden Türkiye'ye uçak seferlerinin artırıldığını duyurdu.
- Etiyopya, Hedasi Barajı'nda ikinci türbinde de elektrik üretimine başlayarak üretim kapasitesini 540 megavata çıkardı.

12 Ağustos 2022

- Sudan'da askerî yönetimi protesto edenler bir kez daha sokağa indi. Başkent Hartum'da düzenlenen gösteride, sivil yönetime dönüşmesi çağırısı yapıldı.
- İsrail güçlerinin işgal altındaki Batı Şeria'da yasa dışı Yahudi yerleşim birimleri karşıtı gösterilere müdahalesinde 7 Filistinli yaralandı, onlarcası da atılan gazdan etkilendi.
- Suudi Arabistan'ın Cidde kentinde güvenlik güçlerinin yakalamaya çalıştığı bir kişinin üzerindeki düzeneği patlatması sonucu 3'ü polis, 4 kişinin yaralandığı aktarıldı.
- İran, ABD'nin tek tarafı yaptırımları nedeniyle Malezya'da İran uçaklarına yakıt verilmemesi üzerine bu ülkeye uçuşlarını durdurduğunu açıkladı.

13 Ağustos 2022

- Mısır'da 13 bakanı kapsayan kabine değişikliği yapıldı.
- Suudi Arabistan ile ABD'nin Kızıldeniz'de bir ay sürmesi planlanan ortak deniz tatbikatı başladı. "Büyük Öfke" isimli tatbikat bir ay sürecek.

16 Ağustos 2022

- Sudan'daki şiddetli yağışların yol açtığı seller nedeniyle yaşamını yitirenlerin sayısı 75'e yükseldi.
- ABD, İran ile 2015'te imzalanan nükleer anlaşmanın yeniden canlandırmanın tek yolunun İran'ın "konu dışı taleplerinden" vazgeçmesi olduğunu belirtti.

17 Ağustos 2022

- Tunus Yüksek Seçim Kurulu Başkanı Faruk Buasker, 25 Temmuz'da referandumla sunulan anayasa taslağının kabul edildiğini ve yeni anayasanın Cumhurbaşkanı Kays Said'in onayının ardından yürürlüğe gireceğini söyledi.
- İran Meclisi Ulusal Güvenlik ve Dış Politika Komisyonu Başkanı Yardımcısı Abbas Muktedayi, nükleer müzakerelerin sonuçlandığını ve anlaşma sürecinin başladığını söyledi.
- Cezayir'in et-Tarif ile Setif kentlerinde devam eden orman yangınlarında 26 kişinin hayatını kaybettiği duyuruldu.

18 Ağustos 2022

- Afganistan'ın başkenti Kabul'de dün akşam namazı sırasında bir camide meydana gelen patlamada 21 kişinin yaşamını yitirdiği açıklandı.
- AB Komisyonunun genişleme ve komşuluktan sorumlu üyesi Oliver Varhelyi, Türkiye ile İsrail'in diplomatik ilişkileri yükselterek karşılıklı büyükelçi atama kararından memnuniyet duyduğunu bildirdi.
- İsrail Genelkurmay Başkanı Aviv Kohavi, Gazze Şeridi'ne 5 Ağustos'ta düzenledikleri üç gün süren saldırılar sırasında Filistin toprakları dışındaki bir ülkede bir hedefe saldırı gerçekleştirdiklerini açıkladı.

20 Ağustos 2022

- Terör örgütü YPG/PKK'nın Halep'in doğusundaki el-Bab ilçesinde dün düzenlediği ve 15 kişinin hayatını kaybettiği saldırının ardından halk, iş yerlerinin kepenklerini kapatarak tepki gösterdi.
- Irak'ın Kerkük kentinin güneyinde terör örgütü IŞİD'in düzenlediği saldırılarda bir yüksek gerilim hattı tahrip edildi.
- Fas Kralı 6. Muhammed, "Kral ve Halk İhtilali" günü dolayısıyla toplam 542 mahkûm ve tutuklu hakkında af kararı verdi.

21 Ağustos 2022

- Fransız Le Figaro gazetesi, Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın "göz kamaştırıcı" bir dış siyaset izlediğini yazdı. Makale, "Erdoğan'ın diplomasisi Türkiye'yi uluslararası sahnede nasıl vazgeçilmez kıldı?" başlığıyla verildi.
- Sudan'da 79 kişinin hayatını kaybettiği seller nedeniyle olağanüstü hâl (OHAL) ilan edildi.
- Irak güçlerinin Kerkük kentinin güneyinde terör örgütü IŞİD'e karşı başlattığı operasyonda 6 teröristin etkisiz hâle getirildiği açıklandı.

26 Ağustos 2022

- Dünyada adından söz ettiren Türk yapımı silahlı insansız hava araçlarına (SİHA) Afrika ülkelerinden talep giderek artıyor. Türk İHA ve SİHA'larına ilişkin çarpıcı değerlendirme BBC Türkçe'de yayımlandı. Etiyopya, Fas ve Tunus'un ardından Togo ve Nijer'in Türk SİHA'larını envanterine kattığı, Angola'nın da Türk SİHA'ları ile ilgilendiği ifade edildi.
- Cezayir Cumhurbaşkanı Abdelmecid Tebbun ile Fransız mevkidaşı Emmanuel Macron, yaklaşık bir yıldır artan gerginlikten ardından saygı ve çıkar dengesi ışığında ikili ilişkilerde yeni bir sayfa açma konusunda anlaşta.

29 Ağustos 2022

- Irak'ta Sadr Hareketi lideri Mukteda es-Sadr, siyasetten tamamen çekildiğini duyurdu. Başkent Bağdat'ta Mukteda es-Sadr destekçileri Cumhurbaşkanlığı Sarayı'na girdi. Şehirde sokağa çıkma yasağı ilan edildi.
- Irak Kürt Bölgesel Yönetimi (IKBY), terör örgütü PKK'ya tepkili. Teröristlerin bulunduğu bölgelere mayın döşemesinden şikâyet eden IKBY, terör sebebiyle sınırda sivilin evlerini terk etmek zorunda kaldıklarını duyurdu. Ezidiler de terör örgütü PKK nedeniyle evlerine dönemiyor.
- Güney Sudan, ABD'nin talebi üzerine yaklaşık 4 yıldır uygulanan ambargonun kaldırılması çağrısında bulundu.

22 Ağustos 2022

- BAE'nin İran Büyükelçisi Saif Mohammed el-Zaabî'nin, önümüzdeki günlerde 6 yıl aradan İran'ın başkenti Tahran'a döneceği açıklandı.
- İsrail Savunma Bakanı Benny Gantz, uluslararası aktörlerin İran ile müzakere ettiği Tahran'ın nükleer programına ilişkin anlaşmanın "kötü olduğunu ve Tel Aviv'in böyle bir anlaşmaya karşı çıktığını" belirtti.
- Tunus Cumhurbaşkanı Kays Said, bazı ABD'li yetkililerin ülkesiyle ilgili açıklamalarının "kabul edilemez" olduğunu söyledi.

27 Ağustos 2022

- Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron, Cezayir'in Oran kentinde halkla bir araya geldiği sırada protestoyla karşılaştı.

31 Ağustos 2022

- Lübnan İçişleri Bakanı Bessem Mevlevi, ülkedeki cezaevlerinin kapasitelerini çoktan aştığını, beslenme ve ilaç sorunu başladığını aktardı.

AFRİKA'NIN PEKİŞEN KÜRESEL ÖNEMİ VE GÜNCEL DİNAMİKLER

PROF. DR. AHMET UYSAL

Başkan ORSAM

“

Küresel alandaki pozisyonunu tahkim etmeyi amaçlayan öncül ülkeler artık Afrika'daki gelişmelere kayıtsız kalmamaktadır. Birçok ülke kıtadaki enerji, madencilik ve tarım alanlarında fayda sağlamak amacıyla politikalarını yeniden şekillendirmektedir.

”

Afrika kıtasının küresel düzeyde ve Türkiye açısından önemi giderek artmaktadır. 1,2 milyarı aşkın kıta nüfusunun 2050 yılında dünya nüfusunun dörtte birine yükselmesi beklenmektedir. Bu da genç nüfus ve ciddi bir iş gücü potansiyeli anlamına gelmektedir. Kara kıta aynı zamanda önemli enerji kaynaklarına ve değerli madenlere sahiptir.

MEVCUT GÜÇ MÜCADELESİNDE AFRİKA

Ukrayna savaşı sonrasında bu kıta üzerinde küresel güç mücadelesi şiddetlenmeye başlamıştır. Bir tarafta Avrupa ve özellikle Fransa,

diğer tarafta Çin ve yanında Rusya, Afrika'ya fazlasıyla önem vermektedir. Rusya ve ABD, Soğuk Savaş döneminde Afrika'yı nüfuz bölge-

leri hâlinde paylaşmış ve kendine yakın diktatörleri desteklemiştir. Benzer bir durum günümüzdeki gelişmelerde de hissedilmektedir.

Küresel güçler yanında Japonya, Kore, Türkiye, Hindistan, Brezilya, bazı Körfez ülkeleri ve İran gibi bölgesel güçler de Afrika'daki an-gajmanlarını artırmaktadır. As-lında küresel alandaki pozisyonunu tahkim etmeyi amaçlayan öncül ülkeler artık Afrika'daki gelişmelere kayıtsız kalmamaktadır. Birçok ülke kıtadaki enerji, madencilik ve tarım alanlarında fayda sağla-mak amacıyla politikalarını yeniden şekillendirmektedir. Küresel güç mücadelesine paralel olarak kıtada

farklı bir alanda mücadelede neo-kolonyalizmle ilgilidir. Özellikle Rusya ve bir oranda Çin, bölgedeki sömürge karşıtı mücadeleleri kendi nüfuzlarını pekiştirmek için kul-lanmaktadır. Rusya'nın günümüz-deki yaklaşımına benzer bir stra-tejiyi 2. Dünya Savaşı'ndan sonra Sovyetler Birliği izlemiş ve kıtadaki dekolonizasyon hareketleri kendi gücünü artırma fırsatı olarak kul-lanmıştır.

Büyük imkânlarla sahip olmasına rağmen Afrika kıtası, bugün hâlâ

önemli ölçüde yoksulluk yaşamak-tadır. Nüfusun yarısı günlük bir buçuk doların altında gelirele yaşamakta daha doğrusu yaşamaya çalışmaktadır. Kıta büyük enerji kaynaklarına sahip olsa da kendi enerjisini yeterli düzeyde kullan-maktan çok uzaktır. Doğal gaz ve petrolün yanında uranyum gibi nükleer enerji ham maddesi de Sahraaltı Afrika ülkelerinden çık-maktadır. Bu ülke halklarının yarısına yakınının elektriğe erişimi yoktur. Fransa başta olmak üzere Batı ülkeleri Uranyum'u çok ucuza aldıkları gibi Uranyum zenginleş-tirmesini bölgede yaptıkları için yerli halk bir de radyasyon zehir-lenmesine maruz kalmaktadır.

“

55 üye ülkeden oluşan Afrika Birliği, Mayıs 2001'de kurulmuş, 1963'te kurulan Afrika Birliği Örgütü'nün yerini almıştır. Genel merkezi Etiyopya'nın başkenti Addis Ababa'da bulunmakta olup önemli siyasi, sosyal ve ekonomik sorunları ele almaktadır.

”

AFRİKA BİRLİĞİNİN BELİRGİNLEŞEN ÖNEMİ

Çeşitli bölgesel organizasyonlarla Afrika ülkeleri birlik hâlinde hareket etmek istese de mevcut durum planlanandan oldukça uzak-tadır. Bu talebi gerçekleştirmek için kurulan Afrika Birliği, kıtayı temsil eden en önemli uluslararası örgüttür. 55 üye ülkeden oluşan Afrika Birliği, Mayıs 2001'de kurulmuş, 1963'te kurulan Afrika Birliği Örgütü'nün yerini almıştır. Genel merkezi Etiyopya'nın baş-

kenti Addis Ababa'da bulunmakta olup önemli siyasi, sosyal ve ekonomik sorunları ele almaktadır. Birlik, 2063 Gündemi (vizyonu) aracılığıyla Afrika genelinde çatışmaları önlemek, sona erdirmek ve kalkınmayı-entegrasyonu teşvik etmeyi planlamaktadır. "Bütünleşik, müreffeh ve barışçıl bir Afrika" mottosu birliğin yönelimini özetlemektedir.

1999 yılının eylül ayında Libya'nın Sirte kentinde düzenlenen Afrika Birliği Zirvesi, Afrika Birliğinin amaçlarını temel teşkil eden 5 noktayı ortaya koymuştur:

1. Afrika Birliğini daha aktif hâle getirmek amacıyla içeride ve dışarıda siyasi, ekonomik ve sosyal gelişmeleri yakından takip etmek,
2. İlk nesil Afrika liderlerinden ilham alarak ve aidiyeti-birlik fikrini güçlendirerek Afrika Birliğini kültürel, ideolojik, etnik ve ulusal anlamda sınırları aşan bir camiada buluşturma,
3. Kıtanın yeni binyılda düzgün, bağımsız ve özgür bir yaşam sürmesi için Afrika halklarının mücadelesinin sürecini takip edip tamamlamak,
4. Afrika Kıtası'nın karşı karşıya olduğu tüm zorlukları anlamak ve halklarının tam entegrasyona yönelik taleplerini geliştirmek,
5. Bu zorlukları aşmak için siyasi, ekonomik ve sosyal durumu iyileştirmek.

11 Temmuz 2000'de Togo Cumhuriyeti'nde toplanan Afrika Zirvesi'nde birliğin tüzüğü üzerinde görüş birliğine varılmıştır. Bu tüzük

daha sonra, Mart 2001'de düzenlenen ve 36 üye devletin kabulü ile Afrika Birliği Kurucu Yasası'nın resmen ilan edildiği 2. Sirte Konferansı'nda onaylanmıştır. Yeni tüzüğe sahip Afrika Birliğinin ilk zirvesi Güney Afrika'nın Durban şehrinde 8-10 Temmuz 2002 tarihleri arasında yapılmıştır. Üye ülke sayısına göre birliğin gücü uluslararası alanda çok etkili rol oynamaktan uzaktır. Çünkü çoğu zayıf ve yoksul devletlerden oluşmaktadır, birliğin yapısı üye ülkeler üzerinde çok bağlayıcı değildir. Bütün kıtaya hitap etmesi açısından Afrika Birliği birkaç organ ve konyeyden oluşmaktadır: (a) Devlet veya hükümet başkanları veya onların temsilcilerinden oluşan ve yılda en az iki kez toplanan Birlik Konferansı, (b) dışişleri bakanlarından veya hükümetleri tarafından seçilen diğer bakanlardan oluşan Yürütme Konyeyi, (c) ülkelerin birlik nezdindeki büyükelçilerinden veya delegelerinden oluşan Temsilciler Komitesi, (d) ülkeler arası kalkınma ve entegrasyona halkların katılımını sağlamaya dayanan Afrika halkının platformu olan Afrika Parlamentosu.

Afrika Birliğinde kendi içinde barış ve güvenliğin korunması, devletlerin siyasi işleri, altyapı ve enerji, sosyal işler, insani işlerle ilgilenen komisyonlar ile doğal kaynaklar, bilim ve teknoloji, ticaret, sanayi, ekonomi, tarım ve ekonomik işlerle ilgilenen diğer birimler vardır. Bu birimler teknik kalkınma üzerine olduğu gibi, ekonomik, kültürel ve sosyal konular üzerine de faaliyet göstermektedir. Bu komiteler bakanlar toplantısının altyapısını hazırlar. Hukukla ve mali konularla ilgili komisyonun yanında, barış

ve güvenlik konyeyi de vardır. Bunlara rağmen Afrika kıtasında terör ve iç savaşlar ve birden fazla ülkeyi etkileyen şiddet olayları devam etmektedir.

Afrika Birliğinin tüzüğüne göre, tüm Afrika ülkeleri ve Sahra Arap Demokratik Cumhuriyeti birliğe katılabilir. Bu üye ülkeler Afrika halklarının dayanışmasını, üye devletlerin egemenliğini ve ekonomik entegrasyonunu savunmayı amaçlar. Birlik tüzüğünün Afrika dışındaki ülkeler için izin verdiği konular ise küresel ve bölgesel kuruluşların büyükelçilerinin kabulüdür. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler, Arap Birliği, Avrupa Birliği gibi önemli uluslararası kuruluşlar ve ülkeler Afrika Birliğine temsilci atamaktadır. Bayan Sahle-Work Zewde, Etiyopya'da cumhurbaşkanı olmadan önce Birleşmiş Milletlerin Afrika Birliği büyükelçisiydi. Birlik ayrıca, Afrika dışındaki ülkelerin daimî temsilci olarak büyükelçiler atamasına ve oylama dışında tüm faaliyetlere katılmalarına izin verir.

“
Afrika Birliği, kıta ülkeleriyle özel ilişkileri olan bazı ülkelere gözlemci statüsü tanımış ve bu durum söz konusu ülkelerin açılış oturumu da dâhil olmak üzere birliğin oturumlarına katılmasına izin vermektedir. Birlikte bu statüden yararlanan ülkeler arasında Türkiye ve Kazakistan gibi ülkelerle Filistin yer almaktadır.”

Birçok önemli ülke, bir yandan ikili ilişkileri geliştirmek için Etiyopya'ya büyükelçi atarken aynı

zamanda Afrika Birliği için de daimî temsilci seçeneğini işletmiştir. Çünkü çoğu küresel aktör, yalnızca Afrika Birliğine akredite büyükelçilere sahiptir. Bu ülkeler, New York'taki Birleşmiş Milletler (BM) örneğinde olduğu gibi, kapsamı geniş, hareketi ve çok sayıda faaliyetleri dolayısıyla Afrika Birliği için ayrı elçiliklere ihtiyaç olduğuna inanmaktadır. Afrika Birliğine akredite olan büyükelçi, ikili temsil durumunda genellikle ev sahibi ülkenin yasalarıyla kısıtlananlardan daha rahat konumdadır ve daha fazla imkâna sahiptir. Afrika Birliği içindeki 55 Afrika ülkesi ve birliği akredite olmuş uluslararası ve bölgesel kuruluşların tüm büyükelçilikleri esnek bir şekilde çalışabilmektedir. Afrika Birliğinin de Avrupa Birliği, BM, ABD, Çin'de daimî temsilcilikleri vardır.

Afrika Birliği, kıta ülkeleriyle özel ilişkileri olan bazı ülkelere gözlemci statüsü tanımış ve bu durum söz konusu ülkelerin açılış oturumu da dâhil olmak üzere birliğin oturumlarına katılmasına izin vermektedir. Birlikte bu statüden yararlanan ülkeler arasında Türkiye ve Kazakistan gibi ülkelerle Filistin yer almaktadır. İsrail, Birlik Komisyonu aracılığıyla aldığı ilk onaya rağmen gözlemci üyeliği elde etmeye çalışsa da güçlü Afrika ve Arap muhalefetine ardından bu süreç dondurulmuştur. Afrika denince genelde Fransızca akıllara gelmekte fakat Arapça'nın kıtada en yaygın kullanılan dil olduğu pek bilinmemektedir. Ayrıca Savahili ve Hafsa dilleri de büyük oranda Arapçadan etkilenmiştir. Diğer taraftan, kıta nüfusunun önemli Müslüman nüfus barındırdığı aşikârdır.

“
Türkiye'nin birçok Afrika ülkesiyle ekonomik ilişkileri yatırım, enerji ve ham madde alanında devam ederken bölgeden Türkiye'ye zaman içerisinde yoğunlaşan turist akımı da fark edilmektedir.

TÜRKİYE'NİN AFRIKA GİRİŞİMLERİ: YENİ FAKAT ETKİLİ AKTÖR

Afrika kıtası, Türkiye için de çok önemli hâle gelmiştir ve ilişkilerimiz her alanda gelişmeye devam etmektedir. Son 20 yılda Türkiye'nin Kara Kıta'daki büyükelçilik sayısı 12'den 44'e yükselmiş ve 38 Afrika ülkesi de Türkiye'de büyükelçilik açmıştır. Türkiye'nin, kültürel bağları bulunan Afrika ile ortaklık düzeyine varan stratejik öncelikleri vardır. Türkiye'nin kalkınmasında Afrika'nın belli bir yeri olduğu gibi, Türkiye de çoğu Müslüman olan ülkelerle İslam İşbirliği Teşkilatı ve BM çerçevesinde de iş birliği yapmaktadır. Ayrıca, ekonomik forumlar, Türk-Afrika zirveleri (2008, 2014, 2021), Ekonomi forumları (2016, 2018), kapsamı çeşitlenerek yapılan tarım,

sağlık, medya ve eğitim konferansları yanında Türk Hava Yolları (THY) uçuşları ve diğer etkinliklerle ciddi bir varlığa sahiptir.

2005'ten itibaren Afrika Zirvelerine gözlemci olarak katılan Türkiye, Afrika'nın stratejik ortağı ilan edilmiştir. 2010 yılında yayımlanan Afrika Strateji Belgesi ile ülkelerin özelliklerine dikkat eden stratejik ortaklığa ve Afrika ülkelerinin öncelikli ihtiyaçlarına özen gösteren iş birliği anlayışı vurgulanmıştır. Türkiye'nin birçok Afrika ülkesiyle ekonomik ilişkileri yatırım, enerji ve ham madde alanında devam ederken bölgeden Türkiye'ye zaman içerisinde yoğunlaşan turist akımı da fark edilmektedir. Afrika ülkelerinde Türkiye ayrıca Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı (TİKA) ve Yunus Emre ve Yurtdışı Türkler ve Akraba Topluluklar Başkanlığı (YTB) gibi yumuşak güç kurumları ile de faaliyetlerini sürdürmektedir. Sonuç olarak Ukrayna savaşından sonra daha da belirginleştiği üzere küresel ve bölgesel aktörlerin çekim merkezlerinden biri olan Afrika kıtasına artan ilgi rahatlıkla gözlenebilmekte ve Türkiye'nin bu noktadaki faaliyetleri de yoğunlaşmaktadır. ■

LİBYA'DA UZLAŞI SİYASETİNİN İMKÂNI VE DIŞ DİNAMİKLER

DOÇ. DR. İSMAİL NUMAN TELCİ

Başkan Yardımcısı ORSAM

“

Geçtiğimiz yıllarda alışık olunan doğu-batı mücadelesinden farklı bir tabloda gelişen mevcut siyasi krizin tarafları olarak Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tanınan MBH'nin Başbakanı Abdulhamid Dibeybe ve şubat ayında Tobruk merkezli parlamento tarafından geçiş dönemi başbakanlığına atanan ve bir önceki Ulusal Mutabakat Hükûmeti'nde (UMH) İçişleri Bakanlığı görevinde bulunmuş olan Fethi Başağa karşımıza çıkmaktadır.

”

Lıbya, 42 yıllık Muammer Kaddafi iktidarının devrildiği 2011 yılından günümüze hâlen siyasi ve toplumsal birliğini sağlamaya çalışmaktadır. Bu anlamda uzun süre devam eden çatışmaların ardından 2020 yılının Ekim ayında sağlanan ateşkes ve takip eden süreçte kurulan Millî Birlik Hükûmeti (MBH) gerek halk nezdinde gerekse uluslararası camiada millî uzlaşının sağlanması ve demokratik seçimlerin gerçek-

leşmesi noktasında bir umut kaynağı olmuştu.

LİBYA KRİZİNDE GELİŞEN FARKLI BOYUTLAR

Bu olumlu gelişmelere rağmen ül-

kedeki milis grupların etkinliği, bu gruplara müzahir siyasetçilerin ve kabilelerin birbirinden ayrışan ajandaları ve uluslararası aktörlerin oluşan karmaşık denklem içine müdahil durumları, demokratik

ve adil seçimler başta olmak üzere, devlet kurumlarının birleştirilmesi ve düzenli orduya geçiş gibi temel önceliklerin ikinci plana atılmasına önyak oldu. Aralık 2021'de iptal edilen başkanlık seçimleri ve siyasi rekabete paralel olarak yaşanan enerji krizleri ise Libya halkının mevcut siyasi aktörlere ve siyasi bir çözüme olan güvenini sorgulamasına neden oldu. Aynı dönem içinde ülkedeki iki yasama organı olan Temsilciler Meclisi (TM) ve Devlet Yüksek Konseyi (DYK) arasında seçimler için anayasal zemin oluşturmaya yönelik başlayan mü-

zakereler somut çözümler üretilmedi. Bununla beraber doğudaki milis güçlerin lideri Halife Hafter'e bağlı gruplar tarafından uygulanan petrol blokajlarının yalnız Libya ekonomisi için değil Rusya-Ukrayna savaşından ötürü sarsılan Avrupa ekonomileri için de olumsuz etkileri olduğu söylenebilir. Tüm bu gelişmelerin gölgesinde geçtiğimiz ay içinde başkent Trablus'taki rakip milis gruplar arasında patlak veren çatışmalar, aradan geçen uzun süre içindeki siyasi, sosyal ve ekonomik kazanımların ne denli kırılğan zemine oturdu-

ğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir.

Geçtiğimiz yıllarda alışık olunan doğu-batı mücadelesinden farklı bir tabloda gelişen mevcut siyasi krizin tarafları olarak Birleşmiş Milletler (BM) tarafından tanınan MBH'nin Başbakanı Abdulhamid Dibeybe ve şubat ayında Tobruk merkezli parlamento tarafından geçiş dönemi başbakanlığına atanan ve bir önceki Ulusal Mutabakat Hükûmeti'nde (UMH) İçişleri Bakanlığı görevinde bulunmuş olan Fethi Başağa karşımıza çıkmaktadır. Bu noktada her iki ismin de

Mısırata kökenli olması, ülkenin batısındaki parçalı yapıyı göstermesi bakımından önemlidir. Öte yandan ülkenin batısında oluşan bu rekabet atmosferi, yarattığı otorite boşluğu ve temel kamu hizmetlerinin aksamasıyla birlikte Hafter ve yakın geçmişteki faaliyetleri nedeniyle tartışmaya açık çok sayıda illegal silahlı grup, paramiliter yapı ve savaş aşasının meşruiyet kazanabileceği bir ortamın oluşmasına olanak sağlamaktadır. Ayrıca bu oluşan istikrarsız tablonun daha önce Sirte özelinde önemli bir saha alanı kazanmış olan DAESH ve benzeri terör grupları için de yeniden canlanma adına bir fırsat olarak değerlendirilmesi muhtemel hâle gelebilir. Diğer taraftan Ulusal Petrol Şirketinde (NOC) yapılan atamalar sonucunda kaldırılan petrol blokları, kurulan güç paylaşımı düzeninin bozulduğu bir senaryoda yeniden bir silah ya da bir tehdit unsuruna dönüşebilme potansiyeline sahiptir. İhracat gelirlerinin %95'i petrol ve doğal gazı dayanan Libya, 48 milyar varille Afrika'da kanıtlanabilir petrol rezervlerine sahip ülkeler

arasında birinci sırada yer almaktadır. Bu kapsamda sadece 2022 yılında uygulanan blokajlar, Libya ekonomisinin yaklaşık 4 milyar dolarlık bir kayba uğramasına neden olmuştu. Dolayısıyla blokajların kaldırılması Libya ekonomisi için yeni dönemlerin habercisidir.

LIBYA SİYASİ İSTİKRARINDA ULUSLARARASI BOYUTUN ÖNEMİ

Bu arka plan dâhilinde Libya'nın yeniden ulusal bütünlüğünü kazanması ve demokratik düzene dayalı bir ulus inşa etmesi için güçlü bir uluslararası uzlaşımın varlığı önem kazanmaktadır. Bu bağlamda Rusya'nın BM Güvenlik Konseyi içinde önceki Başkan Stephanie Williams'ın görev süresinin uzatılmasını veto etmesi sebebiyle bir süredir verimli çalışmalar yürütemeyen BM Libya Destek Misyonunun (UNSMIL) Senegalli diplomat Abdulaye Bathily'nin gelişile beraber yeniden eski işlevini kazanması ve Bathily'nin "Afrikalı" kimliği aracılığıyla Libya'lı aktörler üzerinde nüfuz alanını genişletmektedir.

“

TM Başkanı Akile Salih'in Türkiye'yi ziyareti ve ziyaret öncesinde yine Türkiye tarafından ülkenin doğusuna yönelik izlenen açılım ve normalleşme adımlarının Libya'nın birlik ve beraberliğini giden yolda itici güç görevi gördüğü söylenebilir. Buna karşın Arap Birliği Dışişleri Bakanları Konseyinin 6 Eylül tarihinde düzenlenen toplantısında meydana gelen gelişmeler, Mısır'ın bu konuda benzer yaklaşıma sahip olmadığını göstermektedir.

”

Bir diğer önemli husus, Türkiye ve Mısır gibi Libya krizinin başlangıcından itibaren kritik rol üstlenen ülkelerin izleyeceği tutumla ilişkilendirilebilir. Bu doğrultuda Türkiye'nin Libya'nın batısında Başbakan Dibeybe'yi merkeze alarak dengeli ve kapsayıcı bir tutum izlediği görülmektedir. Buna ek olarak TM Başkanı Akile Salih'in Türkiye'yi ziyareti ve ziyaret öncesinde yine Türkiye tarafından ülkenin doğusuna yönelik izle-

nen açılım ve normalleşme adımlarının Libya'nın birlik ve beraberliğini giden yolda itici güç görevi gördüğü söylenebilir. Buna karşın Arap Birliği Dışişleri Bakanları Konseyinin 6 Eylül tarihinde düzenlenen toplantısında meydana gelen gelişmeler, Mısır'ın bu konuda benzer yaklaşıma sahip olmadığını göstermektedir. Öyle ki Dışişleri Bakanı Necla Menguş'un Libya'yı temsilen toplantılara katılmasına tepki gösteren Mısır Dışişleri Bakanı Semih Şükrü birinci oturum esnasında toplantıyı terk ederek Mısır'ın tek taraflı duruşunu göstermiş oldu. Ancak bu yaklaşım, hâlihazırda kutuplaşma ikliminin hâkim olduğu kırılğan Libya siyasetine olumsuz etkiler bırakabilecektir. Bu tutum, Libya'da çift başlılığı tetiklediği gibi farklı aktörlere yerel anlamda meşru bir zemin açmaktadır. Türkiye ve Mısır'ın yanı sıra daha önce İtalya, İngiltere ve ABD gibi Libya'da çeşitli siyasi, ekonomik ve askerî angajmanlara sahip batılı ülkeler, kurulacak geçici yönetimlerin orta uzun vadede istikrarsızlığı ve çatışma ortamını derinleştirebileceği fikriyle MBH'ye belirli oranda destekler vermişlerdi. Ayrıca ABD'nin Libya Büyükelçisi Richard Norland ve eski BM Genel Sekreteri

Libya Özel Danışmanı Stephanie Wil-

liams, seçimlerin koşulsuz gerçekleşmesi yönünde toptancı bir yaklaşım öne sürmektedir. Bu argümana yönelik en büyük eleştiri ise BM ve geri kalan ülkelerin sahadaki güvenlik kaygılarını ve karmaşık aktörel ilişkileri görmezden geldikleri yönündedir. Çünkü anayasal ve siyasi altyapısı tam anlamıyla oluşturulmadan gidilecek seçimlerin 2012 ve 2014 yılındaki seçimlerde olduğu gibi sürdürülebilir kaos, "mutlak kazanan" ve "mutlak kaybedenler" yaratma ihtimali oldukça yüksektir. Oysa bu tartışmalar, Libya'nın ulus inşa süreci için gerekli temel reformların gölgelenmesine neden olmaktadır. Anayasal, güvenlik odaklı ve ekonomik reformların geciktirilmesi hem siyasi hem de toplumsal tabanda temel hedef olan seçimlerin gerçekleşmesi adına oldukça büyük bir engeldir. Bunlar arasındaki ilk anayasal reformlar, aday kriterlerini, seçimlerin zamansallığını (sırasını) ve şeklini belirlerken güvenlik sektörü reformu, seçimlerin güvenli ve özgür bir ortamda gerçekleşmesi adına milislerin silahsızlandırılması, terhisi ve yeniden entegrasyonunu sağlayarak düzenli ordu ve kolluk kuvvetinin oluşturulmasına yol açmaktadır. Hiç kuşkusuz bu siyasi partilerin kampanyalarını yürütmesi, oy pusuluların basılması

ve gerekli ön hazırlıkları için ayrılan bütçe ve ilgili mali denetim mekanizması da ekonomik reform boyutunu temsil etmektedir.

Sonuç olarak Libya'da siyasi belirsizlik hâlen devam etmektedir. Başkent Trablus'ta yaşanan çatışmalar, son dönemde yaşanan siyasi gerilimin bir uzantısı olarak okunabilir. Buna bağlı olarak yakın zamanda uluslararası iş birliği ve koordinasyonun Libya siyasetinde yeterli ölçüde hissedilmemesi hâlinde yeni dönem, ayrıştırıcı söylem ve ajandaların devamına tanıklık edebilir. Bu noktada hem Libya özelinde hem de uluslararası anlamda ortaya çıkabilecek risk ve tehditlere karşı önlem alınması gerekmektedir. Bu bağlamda Libya'daki aktörlerin millî uzlaşısı yönünde ilk elde farklılıkların bilincinde diyalog yoluyla ilişki kurmaları, Libya siyasetinde birleştirici tutumların izlenmesini sağlayabilecektir. Bu minvalde gerçekleştirilebilecek faaliyetler, Libya toplumunun refahını ve istikrarını olumlu yönde etkileyecek ve Libya'yı istikrarsız bir coğrafya olmaktan çıkararak, bölge siyasetinde de tekrardan önemli bir konuma yükseltecektir. ■

ANKARA-ŞAM NORMALLEŞMESİ MÜMKÜN MÜ?

OYTUN ORHAN

Levant Çalışmaları Koordinatörü ORSAM

“

Türkiye'nin Suriye politikasında 2014 yılından bu yana bir değişim gözlenmektedir. Bunun temel nedeni Suriye krizinin niteliği ve Suriye kaynaklı tehditlerin zaman içinde değişmesidir.

”

Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun yaptığı, “Suriye’de kalıcı barış için rejimle muhalifler arasında uzlaşma sağlanması gerektiği” yönündeki açıklaması Ankara’nın Suriye politikasında bir değişime mi gittiği tartışmalarını gündeme getirmiştir. Zira Çavuşoğlu aynı açıklamasında Suriye Dışişleri Bakanı Faysal Mikdad ile Ekim 2021’de ayaküstü bir görüşme yaptığını da belirtmiştir. Cumhurbaş-

kanı Recep Tayyip Erdoğan da ağustos ayı içinde Soçi’de gerçekleşen görüşmede Türkiye’nin terör örgütü YPG ile mücadelesine ilişkin Rus lider Vladimir Putin’in kendisine “Mümkün olduğunca bunları rejimle birlikte çözme yolunu tercih ederseniz çok daha isabetli olur” şeklinde bir telkinde bulunduğunu ifade etmiştir. Bütün bu gelişmeler Türk kamuoyunda zaten uzun süredir tartışılan, “Suriye rejimiyle doğrudan irtibat kurma ve hatta kademeli olarak ilişkileri normalleştirme” konusunu gündeme taşımıştır.

TÜRKİYE’NİN SURIYE POLİTİKASINDA DEĞİŞİM

Özü itibarıyla Türkiye’nin Suriye politikasında 2014 yılından bu yana bir değişim gözlenmektedir. Bunun temel nedeni Suriye krizinin niteliği ve Suriye kaynaklı tehditlerin zaman içinde değişmesidir. Bu değişimin Türkiye açısından en önemli unsuru terör örgütleri PKK ve el-Kaide ile türevlerinin

Suriye’de 2012 yılından itibaren önce yapılarını kurmaları ve 2014 yılına gelindiğinde Türkiye sınırları boyunca alan kontrolü sağlamaları olmuştur. Tek taraflı egemenlik ilanlarında bulunan PKK’nın Suriye kolu YPG ve el-Kaide türevi IŞİD terör örgütleri Türkiye’nin Suriye algısında güvenlik boyutunu öne çıkarmıştır. Türkiye’nin Suriye politikasında değişimi zorlayan bir diğer kritik gelişme 2013 yılı so-

nuna gelindiğinde Suriye’den Türkiye’ye yönelik kitlesel göçün kritik sayılara ulaşması olmuştur. Türkiye’ye göç eden Suriyeli sayısı 2013 yılında 220 bin civarındayken 2014 yılı itibarıyla 1,5 milyon ve 2017 yılına gelindiğinde 3,5 milyona ulaşmıştır. Bu kadar kısa sürede büyük sayıda Suriyelinin göç etmesi Türkiye adına sosyal, ekonomik, siyasi ve güvenlikle ilgili sonuçlar doğurmuştur. Sonuç olarak 2014 yılından itibaren Türkiye’nin Suriye önceliklerinde terörle mücadele ve kitlesel göç hareketlerinin engellenmesi öne çıkmaya başlamıştır. Son olarak Eylül 2015’de Rusya’nın Suriye’ye askerî müdahalesi de Türkiye’nin Suriye politikasında bir değişimi zorunlu kılmıştır. Zira Rusya bu müdahaleyle birlikte Suriye krizinde etkili bir rol ve sahada güçlü bir askerî varlık tesis etmiştir. Bu gelişmenin Türkiye açısından iki temel sonucu olmuştur. Birincisi Rusya’nın artan askerî desteğine karşılık ABD ve Avrupa’nın Suriye’ye olan ilgisini kaybetmesiyle askerî alanda dengeler Şam lehine değişmiştir.

“

Türkiye tüm bu gelişmelere bağlı olarak Suriye kaynaklı tehditlerle mücadele için dış politikasında askerî araçları daha fazla öne çıkarmış ve krize çözüm açısından da bölgesel iş birliğine yönelmiştir. Bu durumun ilk göstergesi Türkiye'nin Suriye'de Ağustos 2016'dan Şubat 2020 tarihine kadar 4 farklı sınır ötesi askerî harekât gerçekleştirmesi olmuştur.

”

Suriye rejimi 2018 yılı sonuna gelindiğinde kuzeyde muhaliflerin kontrol ettiği alanlar ve Fırat'ın doğusunda YPG'nin denetimindeki bölgelerin dışında kalan tüm Suriye topraklarında otoritesini tesis etmeyi başarmıştır. Rus müdahalesinin Türkiye açısından ikinci etkisi ise Suriye krizinin Rusya ile müzakere edilmesi gerekliliğinin ortaya çıkması olmuştur.

Türkiye tüm bu gelişmelere bağlı olarak Suriye kaynaklı tehditlerle mücadele için dış politikasında askerî araçları daha fazla öne çıkarmış ve krize çözüm açısından da bölgesel iş birliğine yönelmiştir. Bu durumun ilk göstergesi Türkiye'nin Suriye'de Ağustos 2016'dan Şubat 2020 tarihine kadar 4 farklı sınır ötesi askerî harekât gerçekleştirmesi olmuştur. Diğer gösterge ise Türkiye'nin 2017 yılı başında Suriye'deki rakipleri Rusya ve İran ile birlikte Astana sürecine katılması olmuştur. Tüm bu gelişmeler Türkiye kamuoyu ve siyasi tartışmalarında Ankara'nın Şam ile ilişki kurması gerektiği yönündeki tar-

tışmaları da başlatmıştır. Bu önerinin dayandığı temel argüman şu şekildedir: “Türkiye'nin Suriye krizine ilişkin iki temel önceliği YPG ile mücadele ve Türkiye'deki Suriyelilerin güvenli şekilde evlerine dönmeleridir. Türkiye'nin YPG ile mücadelesinde doğal müttefiki Suriye rejimidir. Suriyelilerin evlerine dönmeleri de ancak Şam ile koordine edilmesi durumunda mümkün olacaktır.”

ANKARA-ŞAM NORMALLEŞMESİNİN ÖNÜNDEKİ ENGELLER

Bu argüman her ne kadar mantıklı gözükse de uygulamada ciddi zorluklar içerdiği göz ardı edilmemelidir. Bu zorluklar arasında iki başlık öne çıkmaktadır. Birincisi, Şam yönetimi Türkiye açısından YPG ile mücadelede ne kadar güvenilir bir ortak olabilir sorusunun cevabında yatmaktadır. Suriye rejimi açısından bakıldığında YPG'nin ABD ile kurmuş olduğu ilişki, ulaşılmış olduğu askerî ve idari kapasite

ve federalizm talepleri tehdit olarak görülmektedir. Ancak diğer taraftan Şam için birincil tehdit YPG değildir ve hatta YPG'yi gerektiğinde Türkiye'ye karşı iş birliği yapabileceği bir koz olarak görmektedir. Şam'a göre, ABD'nin Suriye'den çekildiği bir ortamda YPG zaman içinde kontrol altına alınabilecek bir güvenlik tehdididir. ABD'nin Münbiç ve Fırat'ın doğusunda sınır hattından çekilmesinden sonra ortaya çıkan tablo bu açıdan örnek oluşturmaktadır. ABD'nin bu bölgelerden çekilmesinden sonra Rus askerî güçleriyle birlikte rejim güvenlik güçleri YPG kontrolündeki alanlara girerek örgütle bir arada varlık göstermiştir. Ayrıca Suriye rejimiyle YPG'nin Halep ve Kamışlı'da birbirlerinin kontrol alanlarına karışmadan bir arada varlık gösterdiklerini de unutmamak gerekmektedir. Suriye rejimi bütün önceliğini muhaliflerle mücadeleye vermiş durumdadır. Dolayısıyla Suriye rejimi Türkiye ile YPG'ye karşı iş birliğine ancak

Türkiye'nin Suriyeli muhaliflerle ilişkisine ve Suriye'deki askerî varlığına dair kritik tavizler vermesi karşılığında yanaşacaktır.

Bu noktada Türkiye açısından iki lemler ortaya çıkmaktadır. Birincisi muhalifler ve sahadaki askerî varlığı konusunda taviz veren bir Türkiye'nin Suriye'nin geleceğinde etkisi son derece zayıflayacaktır. Dolayısıyla Türkiye, Suriyeli muhalifleri sadece onları korumak adına değil kendisinin Suriye'de başta YPG ile mücadele olmak üzere hayati çıkarlarını korumak adına da desteklemektedir. Suriye sahasında ve Suriyeli muhalifler üzerinde etkisini kaybeden bir Türkiye'nin YPG ile mücadelede eli zayıflayacaktır. İkinci temel pratik zorluk ise Türkiye'nin krizin patlak vermesinden sonra 11 yılda içine girdiği angajmanlardır. Türkiye, YPG ile mücadelede Suriyeli muhaliflerle birlikte hareket etmiştir. Suriyeli siyasi ve askerî muhalif yapıların kuruluşunda Türkiye öncü rol üstlenmiş ve hatta bir aşamadan

sonra tek destekçisi hâline gelmiştir. Türkiye ile bu yapılar arasında iç içe geçmiş son derece yakın ilişkiler söz konusudur. Türkiye'deki Suriyelilere ek olarak Türkiye'nin koruması altında olarak ifade edebileceğimiz İdlib ve askerî harekât bölgelerinde rejim bölgesinde yaşayan nüfustan daha fazla Suriyeli yaşamaktadır. Türkiye bu bölgelerde güvenli bir ortamda varlık göstermektedir. Suriye rejimiyle bu gerçekleri göz ardı ederek gerçekleşecek bir yakınlaşma Türkiye'nin elindeki kartları kaybetmesi ve Suriye'de güvensiz bir ortam içinde kalma riskini barındırmaktadır. Dolayısıyla Türkiye'nin Şam ile irtibat kurarken Suriyeli muhalifler ve milyonlarca Suriyeliyle ilişkisini yönetmeyi başarması gerekmektedir.

SÜRECİN GELECEĞİ

Birçok faktör Ankara-Şam arasında ilişki kurulmasını tetiklemektedir. Ortadoğu genelinde yaşanan normalleşme süreci, Suriye'de krizin

tıkanmış olması, Türkiye ve Suriye'nin YPG ile mücadelede iş birliği imkânları, Suriyelilerin ülkelerine güvenli şekilde dönme ihtiyacı, Rusya'nın Ankara-Şam irtibatı konusundaki baskısı bu faktörlere arasında sayılabilir. Bu faktörlere bağlı olarak Türkiye-Suriye arasında ilk irtibat iki ülke güvenlik kurumları arasında gerçekleşmiştir. Türk yetkililerin son açıklamaları ışığında bu irtibatın sıklaşmasını bekleyebiliriz. Daha düşük bir ihtimal ise bu irtibatın kamuoyu önünde siyasi düzleme taşınması olabilir. Bu düşük ihtimalde dahi sürecin yavaş ve alt seviyeden ilerlemesi beklenebilir. Dolayısıyla Türkiye'nin Ortadoğu'da son yıllarda sorunlu olduğu Mısır, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Suudi Arabistan ve İsrail gibi ülkelerle giriştiği normalleşme sürecine benzer bir süreç beklenmemelidir. Zira diğer ülkelerle kıyaslandığında Türkiye-Suriye arasındaki sorunların çözümü son derece karmaşıktır. İki ülke hâlen Suriye sahasında askerî olarak düşük seviyeli de olsa dolaylı ve zaman zaman da doğrudan sıcak çatışma içindedir. İki ülke arasındaki güven bunalımı kıyaslanamayacak derecede derindir. Ankara-Şam normalleşmesinin tam olarak önünü açacak gelişme rejimle muhalifler arasında varılacak bir siyasi uzlaşma olacaktır. Ancak bu sorun dahi kendi başına büyük bir zorluğa işaret etmektedir. Ancak böyle bir senaryoda Ankara ile Şam arasında Suriye'nin siyasi birliği ve toprak bütünlüğü, terörle mücadele temellerinde geniş bir iş birliği alanı doğacaktır. Süreç o noktaya doğru ilerlemektedir ancak bu sürecin uzun soluklu ve zorlu olması beklenebilir. ■

SURİYE'DE "İRAN- PYD" TAKTİKSEL ORTAKLIĞI VE PARADOKSLARI

“

İran ile PYD arasındaki ilişki başlangıçta Suriye'de muhaliflere ve Türkiye'ye karşı geliştirilen taktiksel bir iş birliği olarak doğmuşken sonrasında paradoksları ve çatışmaları da barındıran bir ilişkiye evrilmiştir.

”

DR. İSMAİL SARI

Uzman ORSAM

Suriye'de iç savaşın başladığı ilk aylarda muhalifler karşısında rejim güçleri hızla geri çekilirken, 2012 yılından itibaren Lübnan Hizbullahı'nı rejime destek olmak üzere Suriye'ye çağırarak İran, Fatimiyun ve Zey-

nebiyyun Tugayları gibi grupları da savaşa dâhil ederek, yaklaşık 150-200 bin Şii milisiyle savaşın gidişatını diğer faktörlerin de etkisiyle Beşar Esad güçleri lehine değiştirmiştir. Ayrıca İran, Kuzey Irak'ta iyi ilişkiler içinde olduğu Kürdistan Yurtseverler Birliği'nin (KYB) de desteğiyle, Suriye muhalefetine katılmama ve bölgedeki rejim karşıtı Kürt grupları bastırma

karşılığında terör örgütü PKK'nın Suriye kolu olan Demokratik Birlik Partisi (PYD) ile Esad yönetimi arasında bir anlaşma yapılmasını sağlamıştır. Böylece Esad yönetimi hem muhalefete karşı mücadele stratejisinin bir parçası olarak hem de Türkiye'nin bölgede nüfuzunun artırmasını engellemek için silahlı kuvvetlerini ülkenin kuzeyinde Kürtlerin çoğunlukta olduğu bazı yerleşim yerlerinden çekerek PYD'ye teslim etmiştir. Dolayısıyla terör örgütü PYD/PKK, Suriye'deki Kürt muhalefetini, "celladımız" dediği Esad rejimine karşı harekete geçirmek yerine Türkiye'ye karşı savaşı için kullanmış, PKK açısından bölge "özerk" kantonlarla bir devletleşme süreci içine girmiştir.

İran'ın Devrim Muhafızları ve büyük ölçüde istihbarat kanalları ile yürüttüğü PYD ile ilişkisi ilk kez PYD lideri Salih Müslim'in, 7-8 Ağustos 2013 tarihinde İran Dışişleri Bakanlığının daveti üzerine Tahran'ı ziyaret ederek üst düzey yetkililerle görüşmesiyle görünür- lük kazanmıştır. Bu görüşmede İran, Müslim'in ifadesiyle PYD ile "dayanışma içinde olma" sözü vermiştir. Yukarıda bahsedilen taktiksel neden hem de "selefi/tekfiri teröristler" olarak nitelediği el-Nusra'ya karşı mücadelesinde Rasulayn/Serekaniye'de PYD'yi destekleyen Tahran yönetimi, IŞİD'in bölgede yükselişiyle de PYD ile ilişkilerini pekiştirmiştir. Ancak PYD aynı zamanda IŞİD/DAEŞ'e karşı mücadele adı altında, ABD

ile de ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır. Bu süreçte PYD'nin silahlı kanadı Kürt Halk Koruma Birliklerine (YPG) ABD'nin verdiği büyük destek sayesinde sahadaki kontrol alanını tahkim etmeyi ve genişletmeyi başarmıştır. Bölgedeki rakibi Mesud Barzani'ye yakın partilerin oluşturduğu Suriye Kürt Ulusal Konseyi (ENKS) gibi partiler ya kapatılmış ya da baskı altına alınmıştır. PYD alternatif Kürt oluşumlara yaşam hakkı tanımamıştır. Suriye Kürt Ulusal Konseyi (ENKS) Üyesi Nuri Brimo'nun ifadesiyle Esad rejiminden Suriye'nin kuzeyini bir mermi bile atmadan devir alan PKK/PYD terör örgütü, elinde tuttuğu bölgeleri adeta bir zindana çevirmiş, bu süre zarfında ENKS üyelerine saldırıp büroları kapatıp siyasi hayatı dayanılmaz hâle getirmiştir. Brimo, örgütün Suriye'nin kuzeyinde kurduğu karanlık zindanlardaki ENKS tutuklularını Halep'te Esad rejimine teslim ettiğini söylemektedir.

“

Sahada konumunu güçlendiren PYD özerklik girişimini hızlandırırken bunun Suriye'nin parçalanmasına yol açacağı korkusu İran'ı tedirgin etmiştir. Ayrıca İran, Suriye Kürtlerinin kendi huzursuz Kürt nüfusu için bir rol model olmasını da istememektedir.

”

İRAN-PYD İLİŞKİLERİNDE PARADOKSLAR

PYD, Esad yönetiminden devraldığı Cizre, Ayn el-Arap ve Afrin bölgelerinde 7 Ocak 2014'te "demokratik özerklik" adıyla "kanton yönetimleri" kurduğunu ilan etmiştir. PYD

lideri Salih Müslim, bunun geçici yönetim ilanı olmadığını ancak uygulamanın ilk adımı olduğunu söylemiştir. Ardından terör örgütü IŞİD'den aldığı Telabyad'da dördüncü kantonu kurduğunu açıklamıştır. Sahada konumunu güçlendiren PYD özerklik girişimini hızlandırırken bunun Suriye'nin parçalanmasına yol açacağı korkusu İran'ı tedirgin etmiştir. Ayrıca İran, Suriye Kürtlerinin kendi huzursuz Kürt nüfusu için bir rol model olmasını da istememektedir. Kürt özerkliğine yönelik İsrail ve Amerikan desteği ise İran'ın tedirginliğini daha da arttırmıştır. İran'ın politikası, aynı anda hem Suriyeli Kürtleri hem de Ankara destekli muhalifleri çifte sınırlama ve zayıflatmaya doğru evrilmiştir. Bu politikada muhaliflerin tamamen etkisiz hâle getirilmesi, PYD'nin ise kontrol altında tutulmasını hedeflenmektedir.

Dolayısıyla İran ile PYD arasındaki ilişki başlangıçta Suriye'de muhaliflere ve Türkiye'ye karşı geliştirilen taktiksel bir iş birliği olarak doğmuşken sonrasında paradoksları ve çatışmaları da barındıran bir ilişkiye evrilmiştir. Zaman zaman İran, PYD unsurlarını sınırlamak için sahadaki Şii milisler ile bu unsurlara bazı saldırılar bile düzenlemiştir. Bu ilişki aynı zamanda bölgesel bir rekabetin de izdüşümü niteliğindedir. Suriyeli Kürtler arasındaki rekabetin bölgesel düzeye taşınması ile birlikte bölgesel güçler de konumunu belirlemek zorunda kalmaktadır. Bu bağlamda İran, Irak Kürt Bölgesel Yönetimi'nde (IKBY) kendisine müzahir partiler olan KYB ve Goran ile birlikte PKK/PYD çizgisine daha yakın dururken Türkiye, KDP ve ENKS çizgisine daha yakın durmuştur. Bö-

lece, Suriye'nin kuzeyinde, Suriye iç savaşıyla bağlantılı fakat onun dışında ayrı bir "vekâlet savaşı" ortaya çıkmıştır.

“
Tahran yönetimi, Türkiye'ye karşı sürekli Suriye'deki dış güçlerin çekilmesini, toprak bütünlüğünün korunmasını ve terörle mücadeleyi vurgularken, PYD'nin de özerklik arzusundan da bu bağlamda sürekli rahatsız olmuştur. Bu nedenle 2016 yılında PYD'nin Suriye'nin kuzeyinde kontrolünde tuttuğu bölgelerde federasyon ilan ettiğini duyurmasıyla Tahran yönetimi, PYD/PKK'nın federalizm hedefini önlemek, bu yönde ortak çıkara dayalı iş birliğini artırmak için diğer faktörlerin de etkisiyle Türkiye ile yakınlaşmıştır.”

İRAN'IN TÜRKİYE İLE YAKINLAŞMA ARAYIŞLARI

2011 yılından bu yana Esad yönetimini ayakta tutabilmek için tüm gücüyle mücadele eden ve bunu "direniş ekseninin" beka sorununu hâline getiren Tahran yönetimi, Türkiye'ye karşı sürekli Suriye'deki dış güçlerin çekilmesini, toprak bütünlüğünün korunmasını ve terörle mücadeleyi vurgularken, PYD'nin de özerklik arzusundan da bu bağlamda sürekli rahatsız olmuştur. Bu nedenle 2016 yılında PYD'nin Suriye'nin kuzeyinde kontrolünde tuttuğu bölgelerde federasyon ilan ettiğini duyurmasıyla Tahran yönetimi, PYD/PKK'nın federalizm hedefini önlemek, bu yönde ortak çıkara dayalı

iş birliğini artırmak için diğer faktörlerin de etkisiyle Türkiye ile yakınlaşmıştır. İstanbul'da Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu ile görüşen İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif terörizm ve aşırıcılıkla mücadele konusunda da iki ülke amaçlarının ve bakış açılarının ortak olduğunu ve bu alanda da iş birliği yapılması gerektiğini söylerken "Türkiye'nin güvenliğini kendi güvenliğimiz olarak görüyoruz" ifadelerini kullanmıştır. Çavuşoğlu da PYD'nin federal bölge ilanını sert bir dille eleştirerek "Suriye'yi bölmek istiyorlar. Biz buna karşıyız. Dolayısıyla bu tür girişimlere karşıyız ve karşı olmaya devam edeceğiz. Esad konusunda İran'la farklı düşünebiliriz. Bu konudaki farklılığımızı da gizlemiyoruz. Ama Suriye'de barış konusunda İran'la aynı düşünüyoruz. İran ile Suriye'nin toprak bütünlüğünü destekliyoruz" demiştir. Zarif ve Çavuşoğlu'nun Ağustos 2016'da karşılıklı ziyaretlerinin hemen ardından başlayan Fırat Kalkanı Harekâtı, PYD'nin federasyon ilanına karşı Ankara ve Tahran arasındaki iş birliğinin bir yansıması olarak değerlendirilmiştir.

Ancak İran ve Türkiye'nin PYD'nin federasyon ilanı konusundaki ortak tehdide karşı iş birliği arayışları uzun sürmemiş, İran Türk Silahlı Kuvvetlerinin (TSK) Suriye'ye yönelik operasyonlarını şiddetle eleştirmeye başlamıştır. Ayrıca İran PYD/PKK ile bağlarını korumuş, iş birliğini genişletme imkânları aramıştır. Örneğin Kasım 2016'da Barzani'nin medya organlarından Bas News'in aktardığı habere göre, haftalık Bas gazetesi, Süleymaniye'deki askerî bir kaynağa dayanırdığı haberinde, Kasım Süleymani'nin terör örgütü lideri Cemil

Bayık'tan Şengal Dağı'ndaki güçlerinin Musul operasyonuna katılmasını talep ettiğini yazmıştır. Haberde, Kasım Süleymani'nin, PKK'nın Musul operasyonuna katılması hâlinde kendilerine silah ve para yardımı yapma sözü verdiği öne sürülmüştür. Söz konusu kaynağın aktarımına göre, terör oluşumu Kürdistan Topluluklar Birliği (KCK) Eş Başkanı Cemil Bayık, PKK'nın bölgedeki gelişmeler çerçevesinde İran'ın içerisinde yer aldığı blokta yer alacağını ifade etmiştir. Haberde, Kasım Süleymani ve Cemil Bayık arasındaki görüşmenin ardından, Irak hükûmeti ve bazı siyasi çevrelerin Bağdat ve bazı bölgelerde PKK'nın askerî üs kurmasına yardımcı olduğu da ileri sürülmüştür. Aynı şekilde, Duhok merkezli Waar TV'nin Suriye rejimi üst düzey yetkililerine dayandırdığı haberine göre, İran Devrim Muhafızları subaylarının PYD denetimindeki Rimelan kasabasında PKK üst düzey yöneticileri ile güvenlik ve iş birliği konularını görüşmek üzere bir araya geldikleri iddia edilmiştir. Konuyla ilgili konuşan Rojava Bağımsız Kürtler Birliği Üyesi Azad Osman ise, 15 Mart'ta Rimelan'da Suriye rejiminin üst düzey yetkilileri bazı İran Devrim Muhafızları subayları ve bölgedeki PKK'lı yöneticilerin bir araya geldikleri, kendi aralarındaki ve bölgedeki askerî gelişmeler ve güvenlik konularını konuştuklarını söylemiştir. Toplantıda Rakka Operasyonu ve Mûnbiç'in Suriye Ordusuna teslim edilmesinin de görüşülen konular arasında olduğunu vurgulayan Osman, bu toplantının daha önce gerçekleştirilen toplantıların tamamlayıcısı olduğunu belirtmiştir. Osman, toplantıda PKK'nın Şen-

gal'deki varlığı ve buna karşı gelişen çabaların da taraflarca konuşulduğunu söylemiştir.

“

Tahran yönetimi Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki PYD/PKK ile mücadelesini birkaç nedenden dolayı istemektedir. Buna göre; birincisi ABD ve İsrail'in desteklediği PYD'yi bölgeden çıkarmanın Esad rejimi için güçlüğüdür. İkincisi PYD'ye nazaran Suriye'nin toprak bütünlüğünü vurgulayan Türkiye, İran'ın bazı tereddütleri olsa da sonunda bölgeden çıkabilir.

”

İRAN'IN MUHTEMEL ÖRTÜK HESAPLARI

2019 Ekim'inde İran Dışişleri Bakanı Cevad Zarif, Türkiye ile Suriye arasında imzalanan “Adana Mutabakatı” olarak bilinen 1998 Güvenlik Anlaşması'nı Türkiye-Suriye sınırında barışçıl bir şekilde güvenliği sağlamak için yasal bir çerçeve olarak göstermiştir. Anlaşmaya göre dönemin Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad, terör örgütü PKK'nın Suriye'deki üslerini kapatmayı ve Abdullah Öcalan'ı ül-

keden çıkarmayı taahhüt etmiştir. İran günümüzde de Türkiye ile Suriye arasındaki yapılmış olan bu mutabakata çeşitli vesilelerle gönderme yapmaktadır. Ayrıca Ankara'nın Suriye'nin egemenliğini açıkça ihlal ettiğini sürekli dillendirse de paradoksal şekilde Tahran yönetimi Türkiye'nin Suriye'nin kuzeyindeki PYD/PKK ile mücadelesini birkaç nedenden dolayı istemektedir. Buna göre; birincisi ABD ve İsrail'in desteklediği PYD'yi bölgeden çıkarmanın Esad rejimi için güçlüğüdür. İkincisi PYD'ye nazaran Suriye'nin toprak bütünlüğünü vurgulayan Türkiye, İran'ın bazı tereddütleri olsa da sonunda bölgeden çıkabilir. Ayrıca terör örgütü YPG'nin temel parçası olduğu Suriye Demokratik Güçleri (SDG), son yıllarda İsrail ile yakın ilişkiler kurmuştur. Irak'taki İran destekli Şii milislere yönelik bir dizi İsrail insansız hava aracı ve füze saldırısının Suriye'nin kuzeydoğusundaki Kürtlerin elindeki bölgelerden başlatıldığı iddia edilmektedir. Son tahlilde, eğer Türkiye PYD/PKK'yı Suriye'den çıkarırsa, kuzeydoğu Suriye'nin İsrail'in bölgedeki İran varlığına ve çıkarlarına karşı saldırılar düzenlemesi için bir fırlatma rampasına dönüşmeyeceğinden emin olabilecektir. ■

YENİ DENKLEMDE TÜRKİYE VE SURİYE MUHALEFETİ

MERVE ZORLU

Doktora Öğrencisi | İZMİR KÂTİP ÇELEBİ ÜNİ.

“

11 yıldır devam eden çatışmada sınır komşusu olarak Türkiye, gelişmelerden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, sürecin başından itibaren Suriye için barışçı çözümleri temel alan politikalar geliştirmiştir. Demokrasinin çoğulculuk ilkesi doğrultusunda da Suriyeli muhalif grupları barışçı çözüm sürecinin olmazsa olmazı olarak benimsemiştir. Bu bağlamda Türkiye, uluslararası toplumda “ılımlı muhalif” gruplar olarak genel kabul gören örgütlenmelere desteklerini sürdürmektedir.

”

2 011 yılında başlayan Suriye’deki halk ayaklanmaları aynı yıl içinde yerini ihtilaf hâline bırakmıştır. 11 yıldır devam eden çatışmada sınır komşusu olarak Türkiye, gelişmelerden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. Bu bağlamda Türkiye, sürecin başından itibaren Suriye

için barışçı çözümleri temel alan politikalar geliştirmiştir. Demokrasinin çoğulculuk ilkesi doğrultusunda da Suriyeli muhalif grupları barışçı çözüm sürecinin olmazsa olmazı olarak benimsemiştir. Bu bağlamda Türkiye, uluslararası toplumda “ılımlı muhalif” gruplar olarak genel kabul gören örgütlenmelere desteklerini sürdürmektedir. Suriye halkı için

kapsayıcı ve barışçı motivasyonla dış politika üreten Türkiye, bu kapsamda ilişkilerini çok taraflı geliştirme eğilimi göstermektedir. Özellikle son dönemde muhalif gruplarla Suriye rejimi arasında dolaylı arabuluculuğun ötesine geçme isteğinin sinyallerini vererek doğrudan bu kapsamda sorumluluk alma arzusunda olduğu görülmektedir. Ancak Türkiye'nin uzun yıllardır desteklediği bu grupların doğrudan Beşar Esad rejimiyle siyasi uzlaşmayı reddetmekte ısrarcı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda “ılımlı muhalif” grupların Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) tarafından alınan 2254 sayılı kararın tam uygulanmasını, Esad rejiminin yargılanmasını ve başka bir yönetimin Suriye’de oluşturulmasını destekledikleri bilinmektedir.

“

Türkiye için Suriye iç savaşı üç bağlamda güvenlik endişesi ve sorumluluk alma motivasyonu doğurmuştur. Birincisi, terör bağlamında oluşan millî güvenlik, ikincisi kitlesel ve kontrolü güçleşen göçler sebebiyle sınır güvenliği, üçüncüsü ise normatif değerler bağlamında insani güvenliktir.

”

SURİYE’NİN “ILIMLI MUHALİF” GRUPLARI

Mart 2011’de başlayan Suriye’deki halk ayaklanmalarına rejimin şiddetle karşılık vermesi Suriye’deki durumu bir süre sonra ihtilafa dönüştürmüştür. Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) olarak bilinen örgütün kuruluşu bu gelişmelere pa-

ralelilik göstermiştir. Barışçıl başlayan protestoların silahlı çatışmaya dönüşmesinin ardından Suriye Ordusunda görev yapan 7 subay Temmuz 2011’de YouTube aracılığıyla muhalif oluşumun kuruluşunu duyurmuştur. Sivillere yönelik şiddet uygulayan güvenlik güçlerini meşru hedefleri olarak ilan eden ÖSO, amacının Suriye’deki mevcut sistemi değiştirmek için halkla çalışmak ve sivil halkı mevcut rejimin şiddetinden korumak olduğunu belirtmiştir. Aralık 2012’de yeniden yapılanmaya giden ÖSO kurulan Yüksek Askerî Konsey ile savaştan farklı grupları da çatısı altında toplamıştır. Konseyin genel komutanlığına getirilen General Selim İdris tarafından oluşumun, bölgedeki çatışma hâlinde olan cihatçı gruplara karşı “daha ılımlı” ve “güçlü alternatif” olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda ÖSO ve konsey gerek Batılı devletler tarafından gerekse de uluslararası medya tarafından “ılımlı muhalif gruplar” olarak nitelendirilmeye başlamıştır. Örgütün kuruluş aşamasında başlıca destekçileri Türkiye ve ABD olmuştur. Özellikle ABD, 2013 yılında “eğit-donat” programıyla ÖSO’ya desteğini açıklamıştır. Ancak ABD, DAES’in ortaya çıkışıyla bu programın odağını terör örgütü YPG’ye kaydırmıştır. Bu süreçte kesilen destek ÖSO’nun güç kaybı yaşamasına sebep olmuştur. Ancak Türkiye’nin 2016 yılında Türk Silahlı Kuvvetleri (TSK) ile iş birliği çerçevesinde ÖSO’ya yönelik desteği ÖSO’nun yeni yapılanma sürecine girmesini beraberinde getirmiştir. Böylece Aralık 2017’de örgütün atındaki tüm gruplar Suriye Ulusal Ordusu (SUO) adı altında birleştirilmiştir. SUO günümüzde Suriye’nin ku-

zeyinde yer alan ve Türkiye kontrolünde olan Kuzey Suriye Güvenlik Koridoru bölgesinde faaliyetlerine devam etmektedir.

ÖSO'ya benzer yaklaşımda olan ve muhaliflerin siyasi temsilini temel alan Suriye Ulusal Konseyi, örgütlenme olarak 2006 yılına kadar uzanan geçmişe sahiptir. Suriye'de iç savaşa dönüşen durum karşısında bu örgütlenme hareketi Haziran 2011'de Antalya'da gerçekleştirilen konferansla daha geniş bir katılım elde etmiş ve örgütlenme yapısı üzerine çalışmaya başlamıştır. Eylül 2011'de ise Suriye'deki tüm muhalif hareketleri tek çatı altında toplamayı hedefleyen, Suriye halkının bütünlüğünü savunan, Suriye'yi özgür ve demokratik ülke hâline getirmeyi amaç edinen Suriye Ulusal Konseyinin oluşturulduğu duyurulmuştur. Konsey gerek uluslararası alanında tanınma gerekse de temsil ettiği grupların çeşitliliği sebebiyle önemli hâle gelmiştir. Konsey, Kasım 2012'de Katar'daki toplantıda kuruluşu ilan edilen Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Ulusal Koalisyonuna (SMDK) dâhil olmuştur. Böylece SMDK bazı devletler ve uluslararası kuruluşlar tarafından Suriye halkının temsilcisi olarak kabul edilmiştir. 2013 yılında SMDK tarafından kurulan Suriye Geçici Hükûmeti ülkenin bazı bölgelerini Suriye muhalefeti temsil eden kontrol etmeye başlamıştır ve ülkenin tek meşru hükûmeti olduğunu iddia etmiştir. Koalisyon, Suriye muhalefeti siyasi olarak bazı ülkelerde temsil etmeye devam etmektedir. BM merkezli Cenevre müzakerelerine de katılım sağlayan koalisyon Suriye için çözüm arayışlarında Suriyeli muhaliflerin temsilini sağlamaktadır. Terör ör-

gütlerinin dışarıda bırakıldığı bu temsil sürecine koalisyonun dâhil olması birçok ülke tarafından olumlu karşılanmaktadır. Söz konusu örgütlerin ılımlı muhalefeti sayesinde destek aldığı ve Suriye muhalefeti temsil ettiğini kabul eden önemli ülkelerden birisi ise Türkiye olmuştur.

“İLİMLİ MUHALEFET” VE TÜRKİYE İLİŞKİLERİ

11 yıldır devam eden Suriye'deki ihtilaftan en çok etkilenen ülkelerden birisi Türkiye olmuştur. Türkiye için Suriye iç savaşı üç bağlamda güvenlik endişesi ve sorumluluk alma motivasyonu doğurmuştur. Birincisi, terör bağlamında oluşan millî güvenlik, ikincisi kitlesel ve kontrolü güçleşen göçler sebebiyle sınır güvenliği, üçüncüsü ise normatif değerler bağlamında insani güvenlidir. Bu bağlamda Türkiye, Suriye konusunda ülkenin toprak bütünlüğünün ve birliğinin korunabilmesi, çatışmaların sonlandırılması, Suriye halkının meşru hak ve taleplerinin hayata geçirilmesini ve siyasi dönüşüm sürecinin barışçıl şekilde nihayete erdirilmesini temel alan girişimlerde bulunmuştur. Bu doğrultuda Suriye halkının meşru taleplerinin yerine getirilmesi ve Suriye'nin yeniden inşası için kapsayıcı ve etkili muhalefet oluşması Türkiye'nin önem verdiği alanlardan olmuştur. Uluslararası alanda ılımlı muhalefete destek veren Türkiye, sınırları içerisinde çalışmalar yapılması ve temsilcilikler kurulmasını desteklemiştir. Ayrıca uluslararası toplumda muhalif grupların taleplerinin meşruluğuna dikkat çekilerek barışçı çözümün önemli parametresi oldukları sıkça vurgulanmıştır. Bu bağlamda yine

BM merkezli Viyana toplantılarının da zemini hazırlanmıştır.

Türkiye'nin Suriye'ye yönelik barışçı yaklaşımı ve güvenlik kaygıları, ılımlı muhalif gruplarıyla ikili ilişkiler geliştirmesini beraberinde getirmiştir. Bu bağlamda ÖSO ve Türkiye ortaklığında 2016 yılında Fırat Kalkanı Harekâtı ile başlayan terörle mücadeleye yönelik başarılı sonuçların elde edildiği farklı operasyonlar gerçekleştirilmiştir. Ayrıca Türkiye terörle mücadelesini DAESH'le Mücadele Uluslararası Koalisyonu aracılığıyla farklı ülkelerle de yürüttüğü için askerî alanda çok yönlü politikalar izlemiştir. Özellikle Türkiye ve ÖSO ortaklığında yürütülen operasyonlar neticesinde terör gruplarından temizlenen bölgeler insani güvenlik motivasyonlarıyla güvenli bölgeler hâline getirilerek SMDK ve SUO kontrollerine bırakılmıştır. Söz konusu bölgelerin güvenliği konusunda iş birliği taraflar arasında devamlılığını korumaktadır.

Suriye yaklaşımında barışçı çözümlü temel alan Türkiye, siyasi alanda da çok yönlü politika izlemeyi sürdürmüştür. Bu kapsamda uluslararası toplumun önemli adımlarından birisi olan Cenevre sürecinde Suriyeli muhaliflerin temsil edilebilmesi Türkiye için de önemli bir konu olmuştur. 2012 Cenevre Bildirisi'ne dayanan 2254 sayılı karar bir dizi görüşmelerle Suriye muhalefeti ve rejimi bir araya getirebilmeyi amaçlamıştır. BM Güvenlik Konseyi barışçı çözüm için yapılacak görüşmelerin gündemlerini anayasa yapımı, geçiş hükûmeti kurulması, seçimler ve terörle mücadele olarak belirlemiştir. Söz konusu görüşmelerde Türkiye'nin yoğun diplomatik çalışma-

ları Suriye muhalefetine temsil edilebilmesine zemin hazırlamıştır. Bu bağlamda SMDK'dan oluşturulan Suriye Müzakere Komisyonu, BM arabuluculuğuyla Suriye muhalefetine temsilen görüşme süreçlerine katılmaya başlamıştır. Böylece Anayasa Komitesinde de muhalefet kendini temsil etme alanı elde etmiştir.

Türkiye, 2017 yılında Astana Platformu'na katılarak çok yönlü politikasını sürdürmeye devam etmiştir. Çatışma bölgelerindeki şiddeti sonlandırmaya yönelik Rusya ve Türkiye arasında yapılan çalışmalar, İran'ın da dâhil olmasıyla Suriye için kalıcı çözüm ekseninde günümüze kadar devam eden toplantıları sürekli hâle getirmiştir. Bu bağlamda Türkiye'nin Suriye muhalefeti ve Esad rejimi arasında görüşmeleri BM'nin ve uluslararası toplumun belirlediği doğrultuda kolaylaştırmak amacıyla bazı çabaları olduğu söylenebilir. Özellikle Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun Suriye Dışişleri Bakanı Fayçal Mikdad ile Ekim 2021'deki Bağlantısızlar Toplantısı'nda kısa bir sohbetinin olduğunu Ağustos 2022'de açıklaması ve sonrasında rejime yönelik yapılan değerlendirmeler bu temasları doğrula-

maktadır. Nitekim Bakan Çavuşoğlu görüşme sırasında Mikdad'a, Suriye'nin tek çıkar yolunun siyasi uzlaşısı olduğu ve Suriye'deki tüm teröristlerin temizlenmesi gerektiğine dair fikirlerini ileterek muhalif gruplarla rejim arasında barış sağlanması gerektiğini ve Türkiye'nin de buna destek olacağını vurgulamıştır. Bu görüşmenin Ağustos 2022'de açıklanması ve Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'ın benzer amaçlara yönelik diplomatik hamlelerin olabileceğini vurgulaması Türkiye-Suriye ilişkilerinde yeni gelişmeler olasılığını tartışmaya açarken Suriyeli bazı muhalif grupların tepkisine yol açmıştır.

Akabinde SMDK kontrolündeki bölgelerde Türkiye'ye yönelik protestolara kalkışan bazı Suriyeli gruplar SUO tarafından kontrol altına alınmıştır. Sosyal medyada da benzer şekilde Türkiye'ye karşı farklı gruplar ve kişiler tarafından protesto içerikli söylemler geliştirilmiştir. Yaşanan gelişmeler sonucunda SMDK temsilcileri ve Bakan Çavuşoğlu görüşmeler gerçekleştirmiştir. Sonucunda ise taraflar iş birliğinin ve desteğin devamlılığını vurgulayan açıklamalar yapmıştır. Özellikle SMDK tem-

silcileri söz konusu protestoların provokasyon içerikli olduğunu belirtmiş ve Türkiye'ye yönelik güven kaybı yaşanmadığını ifade etmiştir. Ancak SMDK basın açıklamasında Esad rejimiyle aralarında siyasi uzlaşısı gerçekleşmeyeceğini bildirmiştir. Bu bağlamda koalisyon Esad rejimini soykırımcı olarak nitelendirmiş ve Suriyelilerin taleplerinin meşruluğuna dikkat çekmiştir. Esad rejiminin şiddetinin uluslararası hafıza tarafından unutulmaması ve yargılamalar yapılması için koalisyon oluşturulması gerektiği belirtilmiştir. Türkiye'deki temaslarında 2254 sayılı uluslararası kararın desteklendiği duyurulurken, SMDK olarak Esad rejiminin sonlandırılması ve rejimden hesap sorulması taleplerinin istikrarlı şekilde devam edeceği vurgulanmıştır. Suriye devrimi ilkelere bağlılık kapsamında Esad rejimi yıkılana kadar rejimle uzlaşısı gerçekleşmeyeceği ve mücadelenin devam edeceği belirtilmiştir.

Sonuç olarak, söz konusu gelişmeler Türkiye'nin Suriye konusunda reelpolitik bir açılımda bulunma ve çok yönlü siyasetini sürdürme çabalarını göstermektedir. Ancak taraflar arasında dolaylı olarak sürdürülmeye çalışılan arabuluculuk olumlu olduğu kadar olumsuz sonuçlar da doğurabilecektir. Suriye ihtilaf sürecinin başından itibaren sorumluluk almaktan çekinmeyen Türkiye bu kapsamda gayretlerine devam etmektedir. Ancak SMDK'nın da basın bildirisinde belirttiği gibi Suriye'nin siyasi inşa süreci uluslararası toplumun iş birliğini gerektiren bir gelişmedir ve bu kapsamda ilerleme sağlanması gerektiği görülmektedir. ■

UKRAYNA TAHILI SURIYE'DE: RAZONI'NİN ÖYKÜSÜ

KYRYLL STURMAK

Yüksek Lisans ESOĞÜ

“

22 Temmuz'da İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda imzalanan anlaşmanın ardından Ukrayna, dünya piyasasına buğday, mısır, arpa ve ayçiçeği nakletmek için limanlarını hazırlamaya başlamıştır. Böyle bir kararın dünya gıda krizinin çözümüne katkıda bulunması beklenmekte ve savaş alanındaki durum göz önüne alındığında uygulanması aylarca ertelenmekteydi. Ancak Ukrayna kıyısından ayrılmış olan ilk geminin rotası önceden planlanandan farklı çıkmıştır.

”

16

Ağustos 2022 Salı günü, Reuters'ın Beyrut şubesi, Ukrayna tahılı yüklü "Razoni" adlı geminin Suriye'nin Tartus Limanı'na ulaştığını ve boşaltılmayı beklediğini bildirmiştir. Rusya'nın Ukrayna'ya yaptığı işgalin ardından Odesa Limanı'nı güvenli şekilde terk etmeyi başaran ilk gemi olduğu için tüm dünyanın özel dikkati "Razoni"ye çevrilmiştir.

Bu olayın önemi, ülkelerin daha önce Birleşmiş Milletlerin (BM) himayesinde ve Türkiye'nin aktif arabuluculuğunda Karadeniz'de bir gıda koridoru oluşturulması konusunda anlaşma imzalamış olmalarıyla da vurgulanmaktadır. 22 Temmuz'da İstanbul Dolmabahçe Sarayı'nda imzalanan bu anlaşmanın ardından Ukrayna, dünya piyasasına buğday, mısır, arpa ve ayçiçeği nakletmek için limanlarını hazırlamaya başlamıştır. Böyle bir kararın dünya gıda krizinin çözümüne katkıda bulunması beklenmekte ve savaş alanındaki durum göz önüne alındığında uygulanması aylarca ertelenmekteydi. Ancak Ukrayna kıyısından ayrılmış olan ilk geminin rotası önceden planlanandan farklı çıkmıştır.

"RAZONI" GEMİSİNİN ROTASI

1 Ağustos 2022 sabahı Odesa şehrinde hareket eden Sierra Leone bayraklı "Razoni" gemisi, İstanbul'a yönelip Boğaz'ı geçtikten sonra uzun süre Mersin'de demirlemiştir. Resmî varış yeri, gıda arzı ve kıtlık sorunları nedeniyle şu anda ciddi ekonomik kriz içinde bulunan Lübnan'dı. Üstelik anlaşmanın detayları, gemi Odesa'dan ayrıldığında,

BM ve Ukrayna hükümeti tarafından resmen duyurulmuştur. Rotasının son hedefi, birkaç defa Libya başkentiyle karıştırılan ve medyada kafa karışıklığı yaratan Trablusşam olacaktı. Fakat 8 Ağustos'ta, Ukrayna Beyrut Büyükelçiliği, alıcının "teslimatta beş aydan fazla bir gecikme nedeniyle" malları kabul etmeyi resmî olarak reddettiğini duyurmuştur. Bu şartlarda, "Razoni" ekibinin neredeyse 27 bin ton mısırını satın almaya hazır olan yeni bir müşteri aradığı açıklanmıştır. Bu olaydan sonra gemi, birkaç gün içerisinde Mersin'de

kısmen boşaltılıp Mısır'a doğru yola çıkmıştır. Ama 12 Ağustos sonrasında "Razoni"nin rotası birdenbire değişmiş ve nihayet 16 Ağustos sabahı gemi Suriye'deki Tartus Limanı'na boşaltılmaya gelmiştir.

Yukarıdaki hikâyenin ilgi çekici boyutu, Tartus'un Moskova'nın sadık uydusu Beşar Esad hükûmeti tarafından kontrol edilen bir bölgede olmasıdır. Tartus'tan Şam'a kadar olan

mesafe sadece 250 km'dir ve bu bölge Rus filosunun kalıcı bir askerî üssü olarak kullanılmaktadır. Kısacası Tartus, 1971 yılından bu yana eski Sovyetler Birliği'ne ve bugünkü Rusya Federasyonu'na Akdeniz'e erişim sağlayan ve askerî doktrininde özel stratejik öneme sahip olan ülkenin en büyük limanlarından bir tanesidir. Olayın dikkat çekici tarafı ise Rus işgali nedeniyle Ukrayna'dan çeşitli zorluklarla tahliye edilen Ukrayna tahılının, dünyanın başka bir yerindeki Kremlin yanlısı kampa varmış bulunmasıdır. Ayrıca Suriye Arap Cumhuriyeti'nin Ukrayna'nın doğusundaki Rus yanlısı ayrılıkçılar tarafından kurulan sözde "Donetsk ve Luhansk Halk Cumhuriyetleri"ni temmuz ayında resmen tanıması durumunu daha da kötüleştirmektedir. Suriye

hariç bu iki yarı-devletin varlığı yalnız Rusya ve Kuzey Kore tarafından tanınmıştı. Buna tepki olarak Ukrayna Parlamentosu (Verkhovna Rada) Pyongyang ve Şam ile diplomatik ilişkileri kesmişti.

“

Yasa dışı tahıl varlığından satın almaya hazır olan ülkeler arasında yine Suriye öne çıkmaktadır. Reuters'a göre, savaşın yalnızca ilk üç ayında Ruslar bu ülkeye deniz yoluyla yaklaşık 100 bin ton tahıl kaçak yollardan geçirmiştir.

”

SURİYE'NİN YASA DIŞI UKRAYNA TAHILINDAKİ DURUMU

Ukrayna'nın işgal edilmiş topraklarından gelen tahıllar, Sivastopol Limanı'na varıp yasa dışı şekilde yurt dışına gönderilmeye devam etmektedir. Bu yasa dışı tahıl varlığından satın almaya hazır olan ülkeler arasında yine Suriye öne çıkmaktadır. Reuters'a göre, savaşın yalnızca ilk üç ayında Ruslar bu ülkeye deniz yoluyla yaklaşık 100 bin ton tahıl kaçak yollardan geçirmiştir. Bu miktar da yurt dışına satılan tüm tahılın dörtte biri anlamına gelmektedir. Söz konusu ürünün büyük miktarı savaşın başlamasından bu yana, Rus işgali altında bulunan Ukrayna'nın Kherşon ilinden geçmektedir. Örnek olarak, tahıl taşıyan gemilerden biri "Matros Pozynich", Mayıs 2022'de Kırım'dan çıkarak Suriye kıyılarına ulaşmıştır. İşgal altındaki Kırım'dan tahıl taşıyan gemilerin rotası, Ukrayna Beyrut Büyükelçiliği personeli tarafından izlenmektedir ve uluslararası medyanın yardımıyla tahmini işlem miktarı hesaplanmaktadır. Buna göre tahılın tonunun ortalama fiyatı 400 ABD dolarıyken, Rusya'nın ücret talep etmesi hâlinde Şam yönetimi bu yıl en az 40 milyon dolar ödemek zorunda kalmıştır.

“

10 yıldır iç savaş hâlinde bulunan ve rejimin devamlılığı Kremlin'in desteğine dayanan Suriye için ise böylelikle Rusya Federasyonu en önemli tahıl ihracatçısı olmaktadır. Aynı zamanda buğday da dâhil olmak üzere gıdanın önemli bir kısmı, "ittifak devleti için insani yardım" şeklinde ülkeye gönderilmekte ve bu mallar için ödeme yapılmamaktadır.

”

Ukrayna Büyükelçiliği bu gelişmeler üzerine Suriye hükümetinin Ukrayna topraklarından yasa dışı ihraç edilen tahılla ilgili durumu açıklamasını istediğini ancak şu ana kadar yanıt alamadığını belirtmiştir. Bazı uzmanlar ise tüm tahılların Suriye'de kalmadığını, birkaç teslimatın diğer Ortadoğu ülkelerine yönlendirildiğini öne sürmektedir. 10 yıldır iç savaş hâlinde bulunan ve rejimin devamlılığı Kremlin'in desteğine dayanan Suriye için ise böylelikle Rusya Federasyonu en önemli tahıl ihracatçısı olmaktadır. Aynı zamanda

buğday da dâhil olmak üzere gıdanın önemli bir kısmı, "ittifak devleti için insani yardım" şeklinde ülkeye gönderilmekte ve bu mallar için ödeme yapılmamaktadır. Hatta 2021'de Esad ile Vladimir Putin arasında Rusya'dan Suriye'ye yılda 1 milyon ton buğday tedarikini garanti eden bir anlaşma dahi imzalanmıştır. Pratikte görüldüğü gibi, bu teslimatların çoğu mevcut durumda işgal altındaki Ukrayna bölgelerinden gelip Kırım yarımadasından ihraç edilmektedir ve bir kısmı Suriye'ye gönderilmektedir.

“

Ukrayna geleneğinde “ilk gözleme topaklı” şeklinde bir atasözü bulunmaktadır; bu da herhangi bir sürecin başlangıç aşamasında değil tecrübe ettikçe daha düzgün gideceği anlamına gelmektedir. Bu atasözü, tahıl koridorunun açılması sürecini oldukça iyi şekilde özetlemektedir.

”

SURİYE OLAYININ TAHIL KORİDORU İÇİN SONUÇLARI

Son verilere göre, “Razoni” gemisi, şu an Rusya'nın Kuzey Kafkasya bölgesi sularında bulunmaktadır. Bu durum geminin Suriye kıyısından ayrılıp kuzey denizlere doğru oldukça uzun bir rota izlediğini göstermektedir. Aynı zamanda Karadeniz'den çıkan ilk tahıl gemisinin boşaltılmasıyla ilgili olan skandal hızla sonlanmıştı. Ukrayna devleti, resmî diplomatik protestoda bulunmamakta ve dört aktör tarafından (Ukrayna, Rusya, Tür-

kiye ve BM) anlaşılın Karadeniz üzerindeki tahıl koridorunun kullanımını yürürlükte kalmaya devam etmektedir. Son bir ay içerisinde Ukrayna limanlarından geçen mısır ve diğer tahıl ürünlerin miktarının 1 milyon tonu aştığı bildirilmektedir. Gıda alıcıları arasında ise çoğunlukla Afrika kıtasında ve Ortadoğu'da yer alan 15 ülke bulunmaktadır. Şam rejimi de muhtemelen bölgesel gıda krizinden en çok etkilenen ülkeler listesinde bulunduğu için tüm siyasi anlaşmazlıklara rağmen, “Razoni”nin tuhaf rotası”nda yer almıştır.

Son olarak, Ukrayna geleneğinde “ilk gözleme topaklı” şeklinde bir atasözü bulunmaktadır; bu da herhangi bir sürecin başlangıç aşamasında değil tecrübe ettikçe daha düzgün gideceği anlamına gelmektedir. Bu atasözü, tahıl koridorunun açılması sürecini oldukça iyi bir şekilde özetlemektedir. Çünkü koşulların tüm gizemine, Lübnan tarafının mısır almayı reddetmesine ve ilk geminin rotasında keskin değişiklik olmasına bakılmaksızın diğer girişimler daha olumlu sonuçlara yol açmıştır. Ülkelerin durumla ilgili sert açıklamada bulunmaması ise muhtemelen ortaya çıkan yeni jeopolitik gerçekliklerden kaynaklanmış olabilir. Zira Esad yönetimi, Moskova'nın yanında savaşmak üzere Ukrayna'ya binlerce gönüllü asker gönderme sözü verse de bu planı gerçekleştiremiştir. Dolayısıyla şu anda Şam ile Ankara arasında bugün yaşananların örneğini takip ederek, Ukrayna ile Suriye arasındaki ilişkilerin normalleşmesi senaryosu olasıdır. Fakat bunun gibi tahminler, büyük ölçüde müzakere sürecine ve Ukrayna-Rusya savaşının sonuçlarına bağlı olacaktır. ■

KATAR'IN DÖNÜŞEN SURIYE POLİTİKASI: GEÇMİŞ TUTUMLAR, YENİ OLASILIKLAR

konusunda kurulan Rusya-Türkiye-Katar üçlü diyalogu bu değişiklikleri teşvik etmiştir. Bu kapsamda çalışma Katar'ın mevcut Suriye politikasını değerlendirmiş; bölgesel ve küresel etmenlerin bu politikaya etkisi üzerinde durmuştur.

ARAP AYAKLANMALARI SÜRECİNDE KATAR'IN SURIYE POLİTİKASI

Barış ve istikrarın sağlanması üzerine kurulu olan Katar'ın uluslararası ilişkiler doktrini; uluslararası problemlerin barışçıl yollardan çözümünün teşvik edilmesi, başka ülkelerin iç işlerine müdahale

KÜBRA MURİÇ

Araştırmacı

“

Arap Ayaklanmaları sürecinde Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Kuveyt ile birlikte Şam'daki elçiliğini kapatan Doha yönetimi, Suriye'nin Arap Birliği üyeliğinin askıya alınmasında da önemli rol oynamıştır.

”

Suriye iç savaşının 2011'den itibaren şiddetlenmesi sonucunda insan hakları ihlalleri gerekçesiyle Beşar Esad yönetimine karşı muhalefete destek veren Katar'ın Suriye politikasında birtakım değişiklikler yaşandığı ve yeni diplomatik ilişkilere kapı araladığı görülmüştür. 2017 Körfez krizi sonrasında yaşanan bölgesel gelişmeler ve son dönemde Suriye

edilmemesi, halkların kendi kaderini tayin hakkının desteklenmesi ve barış yanlısı ülkelerle iş birliğinin sürdürülmesi ilkelerine dayanmaktadır. Bu ilkeler ışığında iktidara geldiği 1995 yılından 2013 yılına kadar Şeyh Hamed bin Halife es-Sani, tarafsız dış politika, arabuluculuk ve çatışma çözümüne odaklı bir diplomasi benimsemiş ve tarafsız dış politika anlayışını sağlam bir zemine oturtmak için tek bir ülke ya da kutupla değil, birçok ülkeyle denge politikası yürütmüştür. Bu politikanın somut örneği olarak Katar, bir taraftan Amerikan ordusunun merkez komutanlığının en önemli üslerinden

birine ev sahipliği yapmış diğer taraftan da Rusya ve İran ile enerji anlaşması imzalamıştır. Arabuluculuk çalışmalarındaki başarısı, farklı alanlardaki yatırımları ve el-Cezire gibi etkili yumuşak gücüyle Katar tarafsız ve güvenilir ülke özelliği kazanmıştır. Fakat 2011 yılında başlayan Arap Ayaklanmaları süreciyle birlikte Katar'ın mevcut politikası değişime uğramış ve tarafsızlıktan ziyade Arap Ayaklanmaları'nı destekleyen aktif ülke olarak görülmüştür. Libya'da Kuzey Atlantik Anlaşması Örgütü (NATO) öncülüğünde kurulan uluslararası koalisyonla destek vermesi, Arap Birliği üyelerine Suriye'ye asker gönderme çağrısında bulunması ve el-Cezire'nin ayaklanmaları destekleyen yayınları tarafsız dış politikanın değişimine işaret etmiştir.

“

Suriye iç savaşının ortaya çıktığı tarihten itibaren kriz sürecinde aktif rol oynasa da 2015 sonrası ortaya çıkan bölgesel gelişmeler neticesinde Katar, Suriye konusundaki aktif pozisyonundan geri çekilmeye başlamış ve 2017 yılında yaşanan Körfez kriziyle birlikte Suriye'ye ilgisini önemli ölçüde yitirmiştir.

”

Katar'ın Arap Ayaklanmaları'na yönelik politikası Suriye özelinde değerlendirildiğinde ise iç savaş çıkana kadar rejimle ilişkilerin iyi olduğunu söylemek mümkün olabilir. Ali Haşim tarafından ele alınan makalede, Suriye'de Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) kontrolündeki bölgeleri iki kez ziyaret eden

bir yetkilinin aktardığına göre Şeyh Hamad Esad'ın parlamentodaki ilk konuşmasının uzlaştırıcı tonda olması ve reformları duyurması şeklinde baskı yapmış ve Esad yönetimi buna ikna olmuştur. Ancak rejimin bu yönde adım atmaması, reform taleplerine karşı duyarsızlığı ve sivil halkın hedef alınacağına yönelik sinyaller vermesi sonucu Katar, rejime karşı muhaliflere destek vermeyi tercih etmiştir. Arap Ayaklanmaları sürecinde Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Kuveyt ile birlikte Şam'daki elçiliğini kapatan Doha yönetimi, Suriye'nin Arap Birliği üyeliğinin askıya alınmasında da önemli rol oynamıştır. Bunun dışında Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda (BMGK) Suriye konusunu gündeme getirerek Esad rejimini halka karşı orantısız şiddet kullandığı gerekçesiyle kınamış ve BM'den Suriye meselesinde Arap girişimlerine destek olması talebinde bulunmuştur.

Körfez ülkeleri Suriye krizinin başlarında Esad rejimine karşı birlikte hareket ediyormuş gibi görünse de Katar'ın Arap Ayaklanmaları sürecinde İslamcı hareketlere desteği başta Suudi Arabistan olmak üzere diğer Körfez ülkelerini de rahatsız etmiştir. Hatta bu sebeple Mart 2014'te Suudi Arabistan, Bahreyn ve BAE Doha Büyükelçilerini Katar'dan geri çekmiştir. Doha ve Riyad arasındaki gergin hattın etkileri Suriye'de de kendini göstermiş; her iki ülkenin Suriye'de rekabet hâlinde olan grupları desteklemesi muhalefetin parçalanma sürecini hızlandırmış ve bu grupların birleşerek aktif siyaset izlemesi sekteye uğratmıştır. Sonrasında Suudi Arabistan, Türkiye ve

Katar bölünmüş Suriye muhalefetini birleştirmeye çalışsa da ülkeler arasındaki farklı çıkarlar bunun önüne geçmiş ve bu girişim başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Suriye iç savaşının ortaya çıktığı tarihten itibaren kriz sürecinde aktif rol oynasa da 2015 sonrası ortaya çıkan bölgesel gelişmeler neticesinde Katar, Suriye konusundaki aktif pozisyonundan geri çekilmeye başlamış ve 2017 yılında yaşanan Körfez kriziyle birlikte Suriye'ye ilgisini önemli ölçüde yitirmiştir. Özellikle Arap Birliği ülkelerinin Suriye rejimine karşı uyguladığı diplomatik izolasyonunu kırmaya başlaması, birliğin üye ülkelerinden Katar'ın da bu yönde bir adım atıp atmayacağı sorusunu gündeme getirmiştir.

“
Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir'in Şam'a yapmış olduğu ziyaret Arap camiasında büyük yankı uyandırmış ve bu hamle Sudan aracılığıyla Suriye'nin Arap dünyasına yeniden entegre edilmesi şeklinde okunmuştur.

2017 KRİZİ SONRASI KATAR'IN SURIYE POLİTİKASI

16 Aralık 2018'de Sudan Devlet Başkanı Ömer el-Beşir'in Şam'a yapmış olduğu ziyaret Arap camiasında büyük yankı uyandırmış ve bu hamle Sudan aracılığıyla Su-

riye'nin Arap dünyasına yeniden entegre edilmesi şeklinde okunmuştur. BAE'nin, 27 Aralık 2018'de Suriye'deki diplomatik temsilciliğini maslahatgüzar seviyesinde açması, ardından 2020'de Umman'ın ve 2021'de Bahreyn'in Suriye'ye büyükelçi gönderdiğini duyurması ise Suriye ile diplomatik ilişkilerin yeniden restorasyonunun habercisi olmuştur. Bunun dışında Temmuz 2021'de Ürdün Kralı Abdullah, Beyaz Saray ziyaretinde Suriye konusunu gündeme getirmiş ve Başkan Joe Biden'a Suriye'de normalleşmenin sağlanmasına yönelik planını sunmuştur. Plan çerçevesinde İran'ın geriletilmesi, Suriye'nin Arap Birliği üyeliğinin tekrar sağlanması, tüm yabancı askerî güçlerin bölgedeki

varlığına son verilmesi, mültecilerin geri dönüşüne yönelik çalışmaların başlatılması ve BM Güvenlik Konseyinin 2254 sayılı kararına göre siyasi çözüme ulaşılması hedefleriyle aşamalı normalleşme önerisinde bulunulmuş ve bu plan aynı zamanda Rusya ile de paylaşılmıştır. Akabinde Ürdün-Suriye arasındaki Cabir/Nasip Sınır Kapısı açılmış ve Şam-Umman uçak seferleri tekrar başlatılmıştır.

2017 sonrasında Katar'ın karşılaştığı karmaşık güvenlik meseleleri Suriye'ye ilgiyi sınırlandırmış ve beliren müdahil olmama durumu Esad rejimine karşı mücadele eden muhalefeti zor durumda bırakmıştır.

Arap dünyasında bu gelişmeler yaşanırken Katar'ın Suriye meselesine bakış açısını ise 2017 Körfez krizi sonrasında yaşanan bölgesel faktörler şekillendirmiştir. Kriz sonrası Körfez ortamında egemenliğini ablukacı devletlerden korumak, Doha'nın en önemli dış politika önceliği olmuştur. Krizin akabinde gıda güvenliğinin sağlanmasına yönelik çalışmaların artması ve 12 milyar dolarlık silah ve uçağın alınmasına dair ABD ile yapılan antlaşma iç güvenliğinin sağlanmanın öncelikli olduğuna işaret etmiştir. Dolayısıyla 2017 sonrasında Katar'ın karşılaştığı karmaşık güvenlik meseleleri Suriye'ye ilgiyi sınırlandırmış ve beliren müdahil olmama durumu Esad rejimine karşı mücadele eden muhalefeti zor durumda bırakmıştır. Katar'ın mali desteği kısının

yanında Suriyeli muhaliflerin Kasım 2017'de Riyad'da oluşturduğu eski Müzakere Yüksek Komitesi (MYK) Başkanı Riyad Hicab'ın Doha'da ikamet ettiği sırada ambargo nedeniyle Riyad'daki toplantılara katılamaması muhalefetin elini zayıflatırken Esad rejimi bu süreçten güçlü çıkmıştır.

2017 yılının başında İran ile birlikte Astana görüşmelerini başlatan Türkiye ve Rusya, 11 Mart 2021'de Katar'ın dâhil olduğu yeni bir üçlü görüşme sürecini de başlatmıştır. Dışişleri bakanları düzeyinde Doha'da gerçekleştirilen toplantıda temel hedef Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunması ve siyasi sürecin bir an önce sağlanması şeklinde belirtilmiştir. Üçlü mekanizmaya Katar'ın dâhil olması Suriye politikasının değişmeye başladığı tartışmalarını beraberinde getirmiştir. Özellikle Körfez krizinden sonra bölgesel gelişmelere daha pragmatik yaklaşan Doha yönetimi, Esad'ın meşruiyetini kaybettiği yönündeki resmi duruşunu hâlen sürdürse de çatışma yöntemiyle çözüme ulaşamayacağı fark etmiştir. Doha ve Moskova'nın Esad rejimi konusunda tamamıyla farklı pozisyonlara sahip olmalarına rağmen ortak zeminde buluşmaları Katar'ın rejim konusundaki katı politikasını esnetebileceği argümanını güçlendirmiştir. Nitekim bölgesel olarak Türkiye'nin, uluslararası alanda ABD ile yakın iş birliği içinde olmasının yanında aynı zamanda enerji bağlamında Rusya ve İran ile de hareket ediyor olması Katar siyasetinin çok boyutluluk yönünü gözler önüne sermektedir. Dolayısıyla Katar, siyasetini söz konusu aktörlerin pozisyonlarına göre es-

netme becerisine sahiptir. Suriye topraklarında Türkiye'nin terör örgütü PKK/PYD konusunda olduğu gibi bir kırmızı çizgisi olmaması nedeniyle Doha'nın Esad konusundaki resmi tutumunda değişimler daha olasıdır.

Ayrıca Katar, Türkiye ve Rusya üçlü mekanizmanın parçası olan Rusya aracılığıyla Katar ve Esad rejimi arasında dolaylı etkileşim sürecinin başlayacağı ve Suriye'nin "Arapların kalbi" olarak adlandırılan Arap Birliğine dönüşünün sağlanacağı iddialar arasındadır. 2021'deki göstermelik seçimlerde Esad'ın dördüncü kez kazanmasının ardından Katar Dışişleri Bakanı Muhammed bin Abdulrahman el-Sani, Esad rejiminin mevcut yaklaşımı nedeniyle Suriye ile normalleşmeye sıcak bakılmadığını dile getirmiştir. Fakat ilerleyen süreçte Esad rejiminin vereceği bir takım tavizlerle Doha ve Şam arasında düşük düzeyde yeniden ilişki kurulması mümkün olabilir. Esad rejiminin kuzeydeki bazı bölgelerde muhalif gruplarla anlaşması, siyasi mahkûmları serbest bırakması ya da muhalif unsurlarla güç paylaşımı konusunda uzlaşmaya varması, Doha'nın rejime karşı duruşunu etkileyebilecek potansiyel hamleler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç olarak Katar'ın Esad yönetiminin görevden uzaklaştırılması konusunda eski kararlılıkta olup olmadığı şu düzlemde tam olarak bilinemese de Körfez ülkeleriyle iyi ilişkilerin olduğu bu süreçte rejim tarafından atılacak gerçekçi bir adımın Suriye'nin Arap Birliğine dönüşüne yönelik Katar vetosunun yumuşayacağı muhtemel senaryolar arasındadır. ■

KÖRFEZ'İN DEĞİŞEN İRAN STRATEJİSİ

GÖKHAN ERELİ

Körfez Çalışmaları Koordinatörü

ORSAM

“

Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Kuveyt gibi Körfez ülkeleri, son yıllarda bölgesel ve küresel sistemde ortaya çıkan farklı yapısal nedenlerden ötürü İran ile ilişkilerde strateji değişikliğine gittiler.

”

2 021 yılından bu yana Ortadoğu'da temelde dört tür normalleşme dalgası olduğu yaygın bir kanıdır. Bu çerçevede ilk normalleşme Körfez ülkelerinin İsrail ile normalleşmesi, ikinci normalleşme Körfez içerisinde Katar ambargosunun kaldırılmasıyla gerçekleşen normalleşme, üçüncüsü Türkiye ile gerçekleşen normalleşme ve bir diğeri de İran ile gerçekleşen normalleşme sürecidir. Bu çerçevede, Körfez ülkelerinin İran'a yönelik stratejilerinde birtakım değişikliklere gittiği dönemden geçilmektedir. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Kuveyt gibi Körfez ülkeleri, son yıllarda bölgesel ve küresel sistemde ortaya çıkan farklı yapısal nedenlerden ötürü İran ile ilişkilerde strateji değişikliğine gittiler.

Ortadoğu'da Körfez merkezli yaşanan normalleşme dalgalarının bütünü farklı dinamikleri barındırmaktadır. İsrail ile başlatılan normalleşme süreci Arap ve Müs-

lüman çoğunlukta olmayan bir Ortadoğu ülkesiyle uzun dönemdir yaşanan siyasi-askerî sorunların arka planında gerçekleşti. Bunun yanında Körfez krizinin sona er-

mesi, siyasi, askerî, ekonomik ve jeopolitik sonuçları hasebiyle Körfez İşbirliği Konseyinin (KİK) geçirdiği en büyük siyasi bunalımlardan birisi olarak anılacaktır. Türkiye ile normalleşme ise son on yıla yayılmış siyasi ve askerî anlaşmazlıkların ekonomik iş birliği ve güvenlik ilişkilerini çeşitlendirme fırsatları üzerine bina edilmiştir. İran ile yaşanan normalleşme dalgası ise her şeyden önce tarihi karakteristikleri içerisinde barındırır da 2015 yılından itibaren

bölge siyasetindeki gelişmelerle yakından ilgilidir.

İRAN İLE DİYALOG SÜRECİ

Körfez ülkeleri 1970'li yıllarda bağımsızlıklarını elde ettikleri süreçlerden itibaren bölgedeki siyasi, ekonomik ve askerî dengeler bakımından daha büyük ülkelerin nüfuz alanında olmaları hasebiyle bir dış desteğe ihtiyaç duydular. İlk elde 1970'li yıllarda İngiltere bölgeyi terk ediyor bir görüntü

çizse dahi, ABD ve Fransa gibi ülkelerle birlikte Batı temelli aktörler Körfez üzerindeki nüfuzunu farklı oranlarda devam ettirdi. Bu çerçevede 1981 yılında KİK'in kurulma nedenlerinden birisi de Irak'ta Saddam Hüseyin'in Pan-Arapçı politikalarının yanında 1979'daki İran İslam Devrimi sonrası uygulanan devrim ihracı politikaları ve Şii jeopolitiğinin İran dış politikasında araçsallaştırılmasıydı. Dolayısıyla 1980-1988 yılları arasında süren Irak-İran savaşı, 2003 yılında ABD'nin Irak işgali gibi gelişmeler, İran'ın bölgede Bahreyn, Irak, Suriye, Lübnan, Filistin ve Yemen gibi coğrafyalarda nüfuz elde etmesine sebep oldu. İran'ın aynı zamanda nükleer silah arayışı, Körfez ülkeleri açısından İran'ın çoğunlukla güvenlik tehdidi olarak görülmesini sağladı. Bütün bu faktörler KİK ülkelerinin dış askerî-siyasi desteğe duyulan ihtiyacını artırdı.

GERGİN İLİŞKİLER DÖNEMİNİN ARKA PLANI

Daha yakın dönemlere gelindiğinde, 2015 yılında İran ile BM Güvenlik Konseyi daimî üyeleri ve Almanya'nın imzaladığı Kapsamlı Ortak Eylem Planı (JCPOA) ve Yemen'de İran-destekli Husiler tarafından başlatılan askerî operasyonlar ve Yemen başkentinin Husiler tarafından teslim alınması, İran'ın bölgesel faaliyetlerine yönelik tepkileri artırdı. İsrail'in yanında Suudi Arabistan başta olmak üzere KİK'in büyük çoğunluğu, JCPOA'nın imzalanmasının ardından güvenlik garantilerinin sağlanmaması hasebiyle Barack Obama yönetimiyle sorunlar yaşadı. İran'ın nükleer silah arayışı konu-

sunda uluslararası ekonomik yapıtımların aşamalı olarak hafifletilmesi ve kaldırılması karşılığında müzakere masasına oturmasının uzun dönemde bölge siyasetine olumlu etki yapacağına düşünül-
düğü sıralarda, Suudi Arabistan tarafından ünlü Şii din adamı Nimr el-Nimr'in idamı ve ardından İran'daki Suudi misyonlarına gerçekleştirilen saldırılar, Körfez ile İran'ın diplomatik bağlarının çok düşük düzeylere indirgenmesine ve İran'a güçlü tepkilerin gösterilmesine sebep oldu.

2019 yılında Suudi Arabistan'ın Bıkayk ve Hırayns beldelerindeki petrol işleme tesislerine gerçekleştirilen saldırılar, BAE'nin Fuceyre ve çeşitli emirliklerini içeren bölgelerde meydana gelen tanker saldırıları, Körfez ile İran'ın diyalog ihtimalini sınırlandırdı.

Bunun yanında Donald Trump döneminde ABD'nin JCPOA'dan tek taraflı olarak çekilmesi, İran'ın nükleer silah arayışlarını tekrardan aktif hâle getirdi ve İran'a yönelik izlenen maksimum baskı politikası tekrardan Körfez ile İran'ı karşı karşıya getirdi. Bu çerçevede, 2019 yılında Suudi Arabistan'ın Bıkayk ve Hırayns beldelerindeki petrol işleme tesislerine gerçekleştirilen saldırılar, BAE'nin Fuceyre ve çeşitli emirliklerini içeren bölgelerde meydana gelen tanker saldırıları, Körfez ile İran'ın diyalog ihtimalini sınırlandırdı. 2020 yılının ardından ABD başkanlık seçimlerini Joe Biden'ın kazanması, Kovid-19 küresel salgınının bölge ülkeleri için ortaya

koyduğu ekonomik zorluklar, bölge ülkelerinin sert güç politikalarında vites küçültmelerine sebep oldu. Bu da İran ile diyaloga giden yolu hazırlayan önemli faktörlerden oldu.

BÖLGESEL GELİŞMELER VE SINIRLI NORMALLEŞMELER

Bu şartlar altında Haziran 2019'da BAE Suudi Arabistan ile birlikte 2015'den bu yana yer aldığı Yemen'deki askerî faaliyetlerini durduracağını açıkladı ve Şubat 2020'de Yemen'den askerî olarak çekildiğini beyan etti. BAE'nin Yemen'de 2016 yılında bir saldırıda 52 askerini kaybetmesi, ABD'nin İran'a yönelik maksimum baskı politikalarının Körfez-İran jeopolitiğini son derece askerî bir zemine taşıması ve Fuceyre gibi emirliklerin karasularına yakın bölgelerde meydana gelen tanker saldırıları, alıkoymalar ve patlamalar, BAE'nin İran'a yönelik stratejisini yeniden değerlendirmesini gerektirdi.

Temmuz 2019 tarihinde BAE ve İran yetkilileri, denizlerde güvenlikle ilgili görüşmeler gerçekleştirdi. 2020 yılında iki ülke arasında meydana gelen görüşmelerde dışişleri bakanları Kovid-19 sürecine dair görüş alışverişinde bulundu. Ardından 2021-2022 dönemlerinde BAE Dışişleri Bakanı Abdullah bin Zayid ile İran Dışişleri Bakanı Hüseyin Emir Abdullahiyan arasındaki telefon diplomasisi yoğunlaşırken iki ülke ticari heyetleri arasında da görüşmeler gerçekleştirildi. Nitekim bu çerçevede ikili ilişkilerin tesisi noktasında, BAE Ulusal Güvenlik Danışmanı Tahnun bin Zayid'in İran ziyareti de önemli bir dönüm noktasını temsil etti. Bunun ardından ise geçtiğimiz haftalarda yapılan açıklamayla birlikte, BAE'nin Tahran'a büyükelçi olarak Saif Muhammed ez-Zaabi'yi atadığı doğrulandı.

2016 yılında Nimr el-Nimr'in idamı ve ardından patlak veren olaylarla bağlantılı olarak Kuveyt de BAE gibi İran ile diplomatik iliş-

kilerini sınırlandırmıştı. Kuveyt de bölgesel ve uluslararası gelişmeler nedeniyle İran ile diyalogunu 2019 yılından bu yana yoğunlaştırdı. 2019 yılında dönemin İran Dışişleri Bakanı Muhammed Cevad Zarif bölgesel diyalogun geliştirilmesi bağlamında Kuveyt'e bir ziyaret gerçekleştirmişti. 2020-2021 yıllarında da gerek ikili ilişkiler bağlantılı gerekse de bölgesel güvenlik iş birliği bağlantılı görüşmeler Kuveyt ve İran arasında devam etti. Geçtiğimiz haftalarda ise Kuveyt, altı yılın ardından İran'a yeniden büyükelçi atamasını gerçekleştirdi ve Büyükelçi Bedr Abdullah el-Munih bu göreve getirildi.

Kuveyt ve BAE'nin yanında, İran ile ilişkilerinde strateji değişikliğine giden diğer ülke ise Suudi Arabistan oldu. Biden yönetiminin ABD'de göreve gelmesinin ardından İran ile nükleer müzakerelere tekrardan başlaması ve bunun yanında bölgesel normalleşme ikliminden payın alınamayacak olmasının ma-

liyeti, iki ülkeyi de diyaloga zorladı. Irak Başbakanı Mustafa el-Kazımî'nin arabuluculuk çabaları çerçevesinde, Suudi Arabistan ve İran yetkilileri farklı devlet kurumları üzerinden görüşmeler gerçekleştirdi. Her iki ülke de görüşmeler gerçekleştirildiğini ve diyalog yoluyla iş birliği zemininin arandığını ifade ettiler. Bu çerçevede, iki bölgesel rakibin altı yılın ardından tekrar diyalog ve diplomasi yolunu tercih etmesi bölgesel iş birliği ikliminden yararlanmak istediklerini göstermektedir.

KISA DÖNEMLİ VE KONJONKTÜREL GELİŞMELER

Bütün bu olumlu siyasi ilişkiler ortamının temelde bölgesel ve küresel uluslararası sistemin yapısal değişikliklerinden kaynaklandığı ifade edilmelidir. Bu çerçevede bölge ülkeleri, ortaya çıkmış olan iş birliği zeminini olabildiğince değerlendirmeye çalışmaktadır. Fakat Körfez ülkelerinin Rusya'nın Ukrayna'yı işgalindeki tutumlarında

görüldüğü gibi, İsrail ve İran normalleşmelerinde de sürekli tek taraflı bir görüntü çizmeleri rasyonel görünmemektedir.

Körfez ülkeleri, İsrail ile ilişkilerinde Filistin sorunu karşısında da çelişen söylemsel ve pratik tutumlar benimsemektedir. Bu anlamda İran ile ilişkileri normalleştirme sürecinde Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt gibi Körfez ülkelerinin temelde bölgesel iş birliğinin geliştirilmesi ve ekonomik, sosyal/kültürel alanlarda ilişkilerin çeşitlendirilmesi gibi meselelere odaklanmaları beklenebilir.

Bu çerçevede ABD ile ilişkilerini devam ettirirken Rusya'nın Ukrayna işgaline tamamen karşı çıkmayan Körfez ülkeleri, İsrail ile ilişkilerinde Filistin sorunu karşısında da çelişen söylemsel ve pratik tutumlar benimsemektedir. Bu anlamda İran ile ilişkileri normalleştirme sürecinde Suudi Arabistan, BAE ve Kuveyt gibi Körfez ülkelerinin temelde bölgesel iş birliğinin geliştirilmesi ve ekonomik, sosyal/kültürel alanlarda ilişkilerin çeşitlendirilmesi gibi meselelere odaklanmaları beklenebilir. Dolayısıyla her ne kadar bölgesel siyaset açısından iş birliğinin yeğlendiği bir ortam olduğundan bahsedilebilse de bu bölge ülkelerinin aralarındaki bütün tarihsel, siyasi, askeri, ideolojik ve jeopolitik sorunları çözdüğü yahut çözmeye hevesli oldukları anlamına gelmemektedir.■

ULUSLARARASI GELİŞMELERİN LÜBNAN CUMHURBAŞKANLIĞI SEÇİMİNE ETKİLERİ

SOHAIB JOHAR

Gazeteci ve Yazar LÜBNAN

“

Hizbullah, Suriye iç savaşında elde ettiği çeşitli kazanımların da etkisiyle Lübnan'da siyasi olarak önemli aşamaya ilerlemiştir. Dolayısıyla bu kazanımları riske atmak istemeyen Hizbullah'ın ne Lübnan'da ne de Suriye'de gerilimi tırmandırma arzusunda olacağı söylenebilir.

”

Lübnan'daki gruplar, İran ve ABD arasındaki Viyana müzakerelerinin seyrini ve sonuçlarını beklemektedir. Ne de olsa bu gelişme, Ortadoğu'daki dinamiklere etki edebilecek önemli olaylardan bir tanesidir. 2015 yılındaki nükleer anlaşma İran'ın bölgedeki nüfuzuna kısmi uluslararası meşruiyet kazandırmış ve İran bu meşruiyeti Irak, Suriye ve Lübnan'da etkin şekilde kullanmıştır. Anlaşmanın üzerinden geçen 7 yıllık süreçte Lübnan, Suriye ve Irak birçok değişime sahne olmuştur. Yaşanan bu değişim sürecinde, Lübnan ve Irak'ta Ekim

Ayaklanmaları gerçekleşmiş ve İran'ın, Irak'ta bulunan müttefikleriyle muhalifler arasındaki karşılıklı protestolar süreklilik kazanmıştır. Bu iki ülke aynı zamanda büyük ekonomik ve mali çöküş yaşamış ve Lübnan'da siyasi sisteme hâkim olan Hizbullah son seçimlerde meclisteki çoğunluğu kaybetmiştir. Bu nedenle Batı ve İran arasındaki herhangi bir anlaşmanın günümüzde, genel olarak

Lübnan siyasetini ve özel olarak Hizbullah'a nasıl yansıtacağını irdelemek gerekmektedir.

NÜKLEER ANLAŞMA İLE RİYAD-TAHRAN DİYALOĞUNUN LÜBNAN'A ETKİLERİ

Bunu birbiriyle çelişen iki şekilde okumak mümkündür. İlk olarak, Hizbullah'ın geçmişte olduğu gibi yine olası nükleer anlaşmadan ya-

rar sağlayacağı yönündedir. İkinci okuma ise ABD'nin İran ile olası nükleer anlaşmaya bu defa başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkelerinin olumlu bakması 2015 sonrası yaşanan krizlerin tekrar etmeyeceğine ve ayrıca İran ile Körfez ülkeleri arasındaki yakınlaşma çabalarında Hizbullah'ın dışarıda bırakılmasına işaret edebilir. Diğer taraftan söz konusu anlaşmayı bir tarafa bırakırsak kesin olan şudur ki Lübnan'ın mevcut çok boyutlu krizlerle durumu idame ettirmesi artık mümkün değildir. Hizbullah'ın 2015'teki müzakerelerde ve nükleer anlaşmanın yapıldığı dönem sonrasında önemli kazanımlar elde ettiği bilinmektedir. Şu anki nükleer görüşmelerde ise İran'ın bölgedeki nüfuzu ve Hizbullah meseleleri masada konuşulacak başlıklar arasında olmayacaktır ve ABD ile İran arasında herhangi bir anlaşma Hizbullah'ı kapsamayacaktır. Bu, İran ile başta Suudi Arabistan olmak üzere Körfez ülkeleri arasındaki herhangi bir bölgesel anlaşma için de geçerlidir. Nitekim Suudi Arabistan, Hizbullah meselesini görüşmeyi veya İran ile olası bir anlaşmaya dâhil etmeyi reddetmektedir. Dolayısıyla bu, Hizbullah meselesinin özel bir yere sahip olacağı ve bölgede yapılacak anlaşmalara tabi olmayacağı anlamına gelmektedir.

Hizbullah, Lübnan'daki çöküş sürecini durdurmayı gerekli görmektedir ve bunu yapabilmesi bölgesel ve uluslararası güçlerle ayrıca uzlaşılara varma yeteneğine bağlıdır. Burada, bilhassa Irak'ta İran'a karşı muhalif söylemin tonunun yükseldiği hususu göz önünde bulundurulduğunda, Irak'ın içerisinde

bulunduğu, İran'ın artık baş edemediği ve yeni siyasi gerçeklikler dayatan mevcut duruma değinilmelidir. Daha düşük ve zayıf tonda olsa da Lübnan'da da aynı durum yaşanmaktadır. İran'ın Suriye'deki durumu ise bir dizi koşul ve gelişmeye tabidir. Bölge uzlaşmalara doğru ilerlerken ve gerilimi tırmandırmak mümkün değilken Tahran yönetiminin Beşar Esad'ı iktidarda tutması daha da zorlaşmaktadır. Hizbullah, Suriye iç savaşında elde ettiği çeşitli kazanımların da etkisiyle Lübnan'da siyasi olarak önemli aşamaya ilerlemiştir. Dolayısıyla bu kazanımları riske atmak istemeyen Hizbullah'ın ne Lübnan'da ne de Suriye'de gerilimi tırmandırma arzusunda olduğu söylenebilir.

Hizbullah Genel Sekreteri Hasan Nasrallah yaptığı açıklamada, devlet yönetiminde daha aktif olmaya ve siyasi, mali ve ekonomik koşullarla ilgili önerilerde bulunmaya hazır olduklarını beyan etmiştir.

Bu nedenle Hizbullah, bölgesel-küresel aktörlerle Lübnan konusunda çözüm arayışına girmek zorunda olduğunu fark etmesine rağmen süreci ağırdan almaktadır. Diğer taraftan nükleer anlaşmanın gerçekleşmesi durumunda Hizbullah, Lübnan içindeki uygulamaları için yeni mekanizmalar oluşturmak ve belki de yerel siyasette çeşitli tavizlere olumlu yaklaşmak durumunda kalacaktır. Son dönemde Hizbullah tarafından yapılan açıklamalar Hizbullah'ın mev-

cut koşullara uygun pozisyon almaya ve farklı siyasi vizyon geliştirmeye başladığını işaret etmektedir. Hizbullah Genel Sekreteri Hasan Nasrallah yaptığı açıklamada, devlet yönetiminde daha aktif olmaya ve siyasi, mali ve ekonomik koşullarla ilgili önerilerde bulunmaya hazır olduklarını beyan etmiştir.

DIŞ BOYUTLARIYLA CUMHURBAŞKANLIĞI

Cumhurbaşkanlığı seçimlerinden önce Lübnan'ı bekleyen iki önemli olay daha bulunmaktadır. Bunların ilki, güney Lübnan'daki BM Lübnan Geçici Görev Gücünün (UNIFIL) görev süresinin yenilenmesidir. Nitekim Lübnan BM Büyükelçisi Amal Mudallali'nin Güvenlik Konseyine UNIFIL'in görev süresinin uzatılmasını talep eden bir nota sunması gerekmektedir. Herhangi bir değişiklik yapılmadan görev gücünün çalışma süresinin uzatılmasına ilişkin bir uluslararası

mutabakat mevcuttur. Bu, Lübnan'da özellikle de güney bölgesinde BM'nin istikrarın devamı konusunda kararlı olduğuna dair bir mesaj taşıyacaktır. Aynı zamanda bu adım ABD'nin Dışişleri Bakanlığı Enerji Güvenliği Danışmanı Amos Hochstein'in, İsrail-Lübnan arasındaki sınır sorunlarının çözülmesine yönelik nihai önerisini ortaya koymak üzere Lübnan'a yapacağı ziyaretle bağlantılıdır.

İkinci olay, Cumhurbaşkanı Mişel Avn'ın Birleşmiş Milletlerin olağan toplantılarına katılmak ve orada bir konuşma yapmak üzere New York'a yapacağı ziyarettir. Ziyaret sırasında Avn, kendi ifadesiyle iç aktörlerin girişimleri neticesinde başarısız kılınan reformlar için uluslararası destek ihtiyacı bulunduğu noktasında önceki pozisyonlarını tekrarlayacaktır. Yönetimi döneminde başlattığı reformları tamamlamak için yeni cumhurbaşkanı seçimini gerekli gören

Avn, cumhurbaşkanlığı konusunda uzlaşmaya veya anlaşmaya odaklanacaktır. Mevcut tablo herhangi bir grubun kendine mal ettiği ancak diğer tarafın reddettiği cumhurbaşkanı adayını zorlamanın imkânsız olduğunu göstermektedir. Lübnan'da taraflar, gerekli yeter sayı ve oyların yanı sıra asgari düzeyde dış onayın sağlanması için fikir birliğine varmak zorunda kalacaktır. Bu bağlamda, uluslararası pozisyonlara ve bunların ülkenin iç gerçekliğine nasıl yansıdığına bakılması gerekmektedir. Burada Fransa, ABD, Suudi Arabistan ve İran'ın pozisyonları izlenmelidir. Fransa'nın Lübnanlılar üzerinde mutabık kaldığı, yeni bir perspektif sunan ve başarı sağlayabilecek bir cumhurbaşkanının seçilmesi gerektiğine dair net bir pozisyonu bulunmaktadır. Ancak eldeki verilere göre, yeni cumhurbaşkanının gerçekçilik temelinde bir siyasi gruptan olsa dahi mutabakata dayalı bir adaya destek sağlaması için bazı güçlerin Fransa üzerinde baskı kurduğuna dair bir görüş bulunmaktadır. Bu durum Lübnan'da 4 Ağustos sonrasındaki benzeri girişime Fransa'nın öncülük yapmasını beraberinde getirebilir.

ABD ve Suudi Arabistan'ın pozisyonu, siyasi grupların dışında, reform ve değişim programı belirgin, gerekli reformları uygulayabilecek ve programını başbakanla entegre çalışabilecek yeni cumhurbaşkanı profiline odaklanmaktadır. Bu üç güç, İran ile dolayısıyla Hizbullah ile uzlaşma arayabilir. Bu uzlaşmanın yapı taşları, bir yanda nükleer anlaşmadan, diğer yanda İran-Suudi müzakerelerine açılan kapıdan elde edilebilecektir. Bu iki başlıkta

ilerleme sağlanması Lübnan'daki uzlaşmaya da yansımaya olacaktır. Fakat bunlarda yaşanacak aksama Lübnan'da tıkanmanın devam etmesine ve durumun daha kötüleşerek çöküşün yaşanmasına veya yeni toplumsal-politik patlama aşamasına girilmesine neden olacaktır.

“
Franciye'ye yakın durmasına rağmen Hizbullah yine de sadece Franciye'yi destekleyen tarafla değil farklı seçeneklerden oluşan karşı tarafla da diyalog hâlinindedir. Hizbullah, şimdiye dek Özgür Yurtsever Hareket lideri Cibran Basil'i Franciye'nin adaylığını desteklemeye zorlamak için gereken formülü bulamamıştır.

HİZBULLAH'IN MÜTTEFİKLERİ BAKIMINDAN CUMHURBAŞKANLIĞI

Hizbullah, adayını açıklamamış olsa da en önde gelen isim Süleyman Franciye'dir. Franciye'nin hâlâ adaylığını açıklamamayı tercih ettiği ve Hizbullah'ın desteğini göstermekten kaçındığı aşikârdır. Franciye'ye yakın durmasına rağmen Hizbullah yine de sadece Franciye'yi destekleyen tarafla değil farklı seçeneklerden oluşan karşı tarafla da diyalog hâlinindedir. Hizbullah, şimdiye dek Özgür Yurtsever Hareket lideri Cibran Basil'i Franciye'nin adaylığını desteklemeye zorlamak için gereken formülü bulamamıştır. Son dönemde Franciye'nin Basil'i dizginlemek için Hizbullah'a güvendiği söylenmesi çıkmıştır. Ancak Basil, Hristiyan dinî otoritesini ziyaret ederek, ül-

kedeki cumhurbaşkanlığı belirsizliğinden Hizbullah'ı ve Meclis Başkanı Nebih Berri'yi suçlamaya varacak olumsuz mesajlar vermiştir. Basil burada verdiği mesajla bu konuda Hizbullah'ın baskısına boyun eğmeyeceğini kastetmiştir. Basil, tüm seçim gücünü kendi menfaatine kullanan Hizbullah'ın geri kalan müttetiklerini, özellikle Suriye'de Beşar Esad rejimine bağlı olanları ihmal etmesine ve dolayısıyla onların Hizbullah ile ilişkilerinin bozulmasına yol açtığının farkındadır. Dolayısıyla bu gerçekliği göze alacak olan Hizbullah'ın bölgenin geçmekte olduğu bu hassas aşamada, Özgür Yurtsever Hareketi ile olan külfetli ilişkisini kolayca terk etmeyeceği söylenebilir.

Bu, aynı zamanda Hizbullah'ın Basil üzerindeki baskısının da sınırlı olduğu anlamına gelmektedir. Hatta Süleyman Franciye'nin adaylığına destek sözü veren Hizbullah'ın, buna karşılık Basil'e cumhurbaşkanlığı seçimlerinde Franciye'nin zorunlu geçiş olduğunu ve sonrasında kendisini destekleyebilecekleri sözü verdiği ileri sürülmektedir. Ancak Basil'in hesaplarının iyice düşünülmesi ve derinlemesine irdelenmesi gerekmektedir. Her hâlükarda, Kuzey Bölgesi, Semir Caca veya Cibran Basil'in cumhurbaşkanlığı hırslarının önünde büyük engel teşkil ettiği gibi Franciye'nin de önündeki gerçek ve fiilî engeldir. Nitekim Franciye-Caca-Basil üçlüsünün her biri, Kuzey'e yani Hristiyan bölgeye liderliklerini pekiştirecek kemik oy kitlesi olarak bakılmaktadır. Sonuçta bunlardan herhangi birinin şansı yükseldiğinde diğer ikisinin çıkarları onu aşağı çekmek yönünde buluşmaktadır. ■

İKTİDARININ BİRİNCİ YILINDA TALİBAN

M. ENES ARSLAN

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Taliban yönetiminin geçen bir yıllık süreçte ulusal ve uluslararası arenadaki üç temel önceliği ise ülke içindeki güvenliğin tesisi, uluslararası tanınma ve dış ekonomik kaynakların devamlılığının sağlanmaya çalışılması olmuştur.

”

Afganistan'da 15 Ağustos 2021 tarihi itibarıyla tüm dünyanın dikkatini çeken bir iktidar değişikliği olmuş, Eşref Gani hükümeti devrilererek yerine Taliban geçmiştir. Taliban'ın 20 yıla uzanan ülkeyi kontrol süreci, Şubat 2020'de Katar'ın başkenti Doha'da ABD ve Taliban arasında imzalanan anlaşma ile önemli bir ivme kazanmıştır. Doha Anlaşması'nın sonucu olarak ABD, Afganistan'dan çekilmeye başlamış, ABD'nin terk ettiği yerlerde ise Eşref Gani yönetimindeki Afganistan güçleri Taliban'a karşı önemli varlık gösteremeyerek hızla baş-

kent Kabil'e sığınmışlardır. ABD yardımından mahrum kalan Afganistan güçlerinin hızlı şekilde dağılması Taliban'ın motivasyonunu artırmış ve Taliban kendisinin dahi beklemediği bir hızla, tüm dünyanın şaşkın bakışları arasında 15 Ağustos tarihinde başkenti kontrolü altına almıştır. Bu süreçten sonra ortaya çıkan en önemli soru, Taliban'ın ülkeyi nasıl yöneteceği ve 1996-2001 yılları arasındaki

yönetiminden farklılaşıp farklılaşmayacağı olmuştur. Aradan geçen bir yıllık süreçte Taliban yönetimindeki Afganistan'da birçok önemli gelişme olmuş, bu gelişmeler ülkenin iç ve dış dinamiklerini önemli ölçüde değiştirmiştir.

İÇ SİYASETTE TALİBAN

Taliban, Kabil'de hükümet binalarını ele geçirmeye başladığında kamuoyuna yansıyan ilk görüntüler ve Taliban'ın üst düzey yöneticileri tarafından yapılan açıklamalar, bir önceki Taliban iktidarından dersler çıkarıldığı ve zamanında yapılan hataların bu sefer tekrar edilmeyeceği yönünde bir imaj oluşturmuştur. Taliban'ın iktidara gelirken verdiği sözler incelendiğinde geçmişe yönelik itikamların olmayacağı, ülkenin tüm unsurlarını kapsayan bir yönetim anlayışının benimseneceği, insan haklarına saygılı olunacağı ve kadınların ve kız çocuklarının haklarına sadık olunacağı gibi

belli başlı konuların ön plana çıktığı görülmüştür. Taliban yönetiminin geçen bir yıllık süreçte ulusal ve uluslararası arenadaki üç temel önceliği ise ülke içindeki güvenliğin tesisi, uluslararası tanınma ve dış ekonomik kaynakların devamlılığının sağlanmaya çalışılması olmuştur. Bu açıdan Taliban, öncelikle ABD'nin ülkeyi hızla terk ederken geride bıraktığı ve Afganistan Ordusuna ait ekipmanları ele geçirdikten sonra güvenlik yapılandırmasını yenilemiş, düzenli ordu, polis teşkilatı, istihbarat gibi güvenlik birimlerini güçlendirmiştir. Güçlenen yeni hâliyle bir yandan ülke içindeki direnişçi gruplarla mücadele eden Taliban, diğer yandan da eski yönetim dönemindeki en büyük sorunlardan birisi olan günlük hayattaki asayışı temin etmeye çalışmıştır. Taliban öncesi dönemde insanların günlük hayatlarında karşılaştıkları hırsızlık, gasp, adam kaçırmaya gibi birçok eylem, Taliban döneminde hızlı bir şekilde kesilmiş ancak bu sefer de her ne kadar eski dönemde olduğu oranda olmasa da Taliban'a

bağlı bazı gruplar tarafından keyfi uygulamalar kendisini göstermiştir.

Öte yandan Taliban yönetiminin karşısındaki en önemli güvenlik sorunları Ulusal Direniş Cephesi (National Resistance Front, NRF) ve IŞİD-Horasan'dan (ISIS-Khorasan) gelen saldırılar olmuştur. NRF Taliban için büyük bir tehdit pozisyonunda olmasa da IŞİD-H'nin, son ABD askerlerinin ülkeyi terk ettiği gün gerçekleştirdiği büyük saldırı başta olmak üzere yıl içerisinde birçok terör eylemi gerçekleştirmesi Taliban yönetimini zor durumda bırakmış ve güvenlik zafiyetlerinin görünür olmasına neden olmuştur. IŞİD-H saldırıları bir kenara koyulursa Taliban'ın ülkenin iç güvenliğini, özellikle sivilin gündelik hayatta karşılaştıkları gasp, hırsızlık ve benzeri sorunları önemli ölçüde çözdüğü değerlendirilebilir. Bununla birlikte devlet kademelerinde Taliban'ın hızlı bir şekilde kadrolaştığı, buna bağlı olarak Peştunların devletin yeni yüzü olduğu unutulmamalıdır. Peştun ağırlıklı bir kadro olan Taliban'ın devlet kademelerinde Peştunlara öncelik vermesi beklenmekle beraber artan güvenliğin aksi yönünde azınlıkların devlette temsiliyetinin zayıflaması ise Taliban'a yönelik eleştiriler arasında yer almıştır.

ABD ve Batılı müttefikleri nezdinde Taliban'ın meşruiyet bulamaması normal değerlendirilse de bölgede nüfuzunu artırmak isteyen Rusya ve Bir Kuşak Bir Yol Projesi kapsamında Afganistan'a özel ilgi gösteren Çin gibi Batı karşıtı küresel aktörlerin Taliban'la yakın ilişki kurma ihtimali de yeterince gerçekleşmemiştir.

DIŞ SİYASETTE TALİBAN

Taliban, iç güvenliğin önemli ölçüde temininin ardından öncelikli hedeflerinden birisi olarak ikili ilişkiler ve uluslararası örgütler nezdinde resmî olarak tanınma sağlamaya odaklanmıştır. İktidarı ele geçirdiği ilk günlerde Afganistan'ın terör örgütleri için bir barınak olmayacağı, tüm ülkelerle resmî ikili ve çok taraflı ilişkiler kurmayı istediklerini açıklayan Taliban, ilk etapta IŞİD-H ile mücadelesi nedeniyle terörle mücadele ettiği yönünde bir algı oluşturmaya rağmen bu konuda yeterli adımlar atamamıştır. Özellikle ABD Başkanı Joe Biden'ın yaptığı açıklama ile el-Kaide lideri ez-Zevahiri'nin 31 Temmuz 2022'de Afganistan'da öldürüldüğü haberi Taliban'ın terörle mücadeleye ilişkin iddialarını boşa çıkaran bir gelişme olmuştur. Doha Anlaşması ile terör örgütlerine ülkede izin verilmeyeceğinin teminatını veren Taliban'ın, el-Kaide liderini ülkeden çıkarmamış olması, hatta ez-Zevahiri'nin ülkenin başkenti Kabil'de yaşıyor olması başta ABD olmak üzere küresel arenada Taliban'ın

resmî olarak tanınması ihtimalini daha da azaltmış görünmektedir. Dahası Taliban'ın ABD'nin saldırısını kınaması, ez-Zevahiri'nin Afganistan'da bulunuyor olmasıyla bir ilişkilerinin olmadığını açıklaması ve ABD'yi Doha Anlaşması'nı ihlal etmekle suçlaması Taliban aleyhine gelişmeler olarak değerlendirilmiştir. ABD ve Batılı müttefikleri nezdinde Taliban'ın meşruiyet bulamaması normal değerlendirilse de bölgede nüfuzunu artırmak isteyen Rusya ve Bir Kuşak Bir Yol Projesi kapsamında Afganistan'a özel ilgi gösteren Çin gibi Batı karşıtı küresel aktörlerin Taliban'la yakın ilişki kurma ihtimali de yeterince gerçekleşmemiştir. Bugün itibarıyla dünya genelinde Taliban'ı resmî olarak tanıyan hiçbir hükümet bulunmamaktadır.

Taliban'ın bir yıllık iktidarındaki diğer temel önceliği dış ekonomik kaynakların yeniden sağlanması olmuş ancak bu hedefine çok sınırlı düzey dışında ulaşamamıştır. Taliban'ın yönetime gelmesinin hemen ardından başta ABD olmak üzere birçok ülke Afganistan'a olan yardımlarını kestğini duyurmuş, bu tutum uluslararası örgütlere de büyük ölçüde yansımıştır. Örneğin ABD, Afganistan'ın ABD'deki 7 milyar dolar düzeyindeki mal varlıklarını dondurmuş, ABD-Taliban arasındaki sık görüşmelerde dondurulan mal varlıklarının yarısının serbest bırakılması pazarlık konusu olarak gündeme gelmiş ancak ez-Zevahiri'nin Kabil'de öldürülmesinin ardından Biden yönetimi mal varlıklarının serbest bırakılması tutumundan vazgeçmiştir. Diğer ülkeler ve uluslararası

örgütler incelendiğinde de çok sınırlı insani yardım dışında önemli ölçüde Afganistan'a yapılan ekonomik yardımların kesildiği veya kısıldığı gözlemlenmekte, aradan geçen bir yıllık süreçte Taliban'ın tüm çabalarına rağmen istediği sonuçları alamadığı görülmektedir.

Öte yandan Taliban, geçen bir yıllık süreçte uluslararası örgütler, sivil toplum kuruluşları, hükümetler gibi birçok aktörden yoğun eleştiriler almıştır. Taliban'ın özellikle taşra yapılanmalarında yaşanan keyfi gözaltılar, yargısız infazlar, işkence ve diğer sert uygulamalarına karşı Taliban yönetiminin geniş kayıtsızlık politikası dikkat çekmiştir. Taliban döneminde yüzlerce kişinin Taliban direnişine karşı durduğu iddiasıyla

gözaltına alındığı, gözaltından çıkan kişilerin vücutlarında işkence izlerine rastlandığı, önemli bir kısmının ise kayıp statüsünde olduğu sıradanlaşan hadiseler olarak raporlara yansımıştır. Taliban yönetimindeki Afganistan'daki diğer sorun ise zorunlu yerinden edilmeler olarak görülmektedir. Birleşmiş Milletler (BM) verilerine göre, Haziran 2022 itibarıyla 820 bin dolaylarında kişinin Taliban yönetiminin uygulamaları ve/veya Taliban ve direnişçi gruplar arasındaki çatışmaların sonucu olarak yer değiştirmek zorunda kaldığı görülmüştür. Uluslararası Af Örgütü'nün (Amnesty International) yayımladığı raporlar başta olmak üzere birçok rapora yansıyan Taliban'ın açıkça insan haklarını ihlal ettiği birçok olay Taliban aleyhine kayıtlara geçmiştir. Diğer bir açıdan Taliban, sağlık ve eğitim başta olmak üzere kadınların kamusal alandaki varlıklarını azalttığı yönünde yoğun eleştiri almaktadır. Örneğin, kız çocuklarının eğitimi konusunda Taliban her ne kadar kısıtlama veya engelleme olmaya çağına dair söz vermiş olsa da uygulamaların verilen sözlerle uyumlu olmadığı görülmektedir. Taliban, ülkenin kontrolünü ele geçirmesinin ardından kapanan eğitim kurumlarını 17 Eylül 2021 tarihinde yeniden açmış ancak altıncı sınıfın üzerindeki kız öğrencilerin okula devam etmesi engellenmiştir. Gerekçe olarak yeteri kadar kadın öğretmenin olmamasını gösteren Taliban başlangıçta geçici bir uygulama olarak duyurduğu bu tutumu aradan geçen sürede kalıcı hâle getirmiştir. Dolayısıyla son bir yıllık süreçte verdiği sözleri yerine getirmemesi nedeniyle Taliban, yoğun eleştirilere maruz kal-

mış ve bu eleştiriler uluslararası platformlarda raporlanarak kayıtlara geçirilmiştir.

Hiçbir hükümet tarafından tanınmayan Taliban'ın kendisine getirilen eleştirilere yönelik yapıcı tavır takınmadığı, giderek içe kapanık yapıya doğru evrildiği, önümüzdeki süreçte önemli küresel ve bölgesel dönüşümlerin yaşanmadığı takdirde Afganistan'ın daha fazla izole olma yolunda ilerlediği değerlendirilmektedir.

Sonuç olarak, Taliban yönetimindeki Afganistan'da geçen bir yılın ardından ülkenin görece siyasi olarak ve güvenlik açısından istikrar sağladığı değerlendirilse de ekonomik kaynakların önemli ölçüde azalmasına ve Taliban mensuplarının sert uygulamalarına bağlı olarak sosyo-ekonomik durumun son derece kırılgan hâl aldığı, bu durumun dış göçü artırdığı ve Afganistan'dan göçün bölgesel niteliğinin genişlediği tespit edilmektedir. Öte yandan hiçbir hükümet tarafından tanınmayan Taliban'ın kendisine getirilen eleştirilere yönelik yapıcı tavır takınmadığı, giderek içe kapanık yapıya doğru evrildiği, önümüzdeki süreçte önemli küresel ve bölgesel dönüşümlerin yaşanmadığı takdirde Afganistan'ın daha fazla izole olma yolunda ilerlediği değerlendirilmektedir. ■

ANGOLA'DA AĞUSTOS SEÇİMLERİ VE FARKLI DİNAMİKLER

DR. VOLKAN İPEK

Akademisyen YEDİTEPE ÜNİ.

“

Sahraaltı Afrika'da en erken çıkan ve en uzun süren iç savaşın bir tarafı olan ve 1975 yılından bugüne ülkeyi yöneten Angola'nın Özgürlüğü için Halk Hareketi'nin (MPLA) adayı João Lourenço ile iç savaşın diğer tarafı olan Angola'nın Tam Bağımsızlığı İçin Ulusal Birlik (UNITA) adayı Adalberto Costa Junior'un çekişmesinin beklendiği 2022 seçimlerinde, eğer son dakikada bir değişiklik ya da bir koalisyon olmazsa, altı parti daha adaylarını yarıştıracak gibi durmaktadır.

”

Güneybatı Afrika ülkesi Angola'da 24 Ağustos 2022 tarihindeki cumhurbaşkanlığı ve meclis seçimleri öncesi büyük heyecan yaşanmaktadır. Bağımsızlığını Portekiz'den 1975 yılında kazandıktan hemen sonra başlayan iç savaşın 2002 yılında bittiği ülkede devlet yapılanmasının ve kurumsallaşmanın henüz istenen düzeyde olmadığı

düşünüldüğünde bu seçim ayrı bir önem taşımaktadır.

SEÇİME GİDEN SÜREÇTE SİYASİ HESAPLAR

Ülkeyi 1975 ve 1979 yılları arasında yöneten Agostinho Neto'nun ölümünden sonra seçimsiz göreve gelen José Eduardo Dos Santos'un

38 yıllık cumhurbaşkanlığından sonra ilk kez 2017 yılında cumhurbaşkanlığı ve meclis seçiminin düzenlediği Angola'da görev değişikliği olmuş, Cumhurbaşkanlığına Dos Santos'un yerine João Lourenço gelmişti. Transição (Geçiş) olarak adlandırılan bu seçimden sonra Lorenço halkın desteğini sürdürmek için yolsuzluklarla mü-

cadele, ekonomik iyileşme, konut sorununa çözüm ve petrole dayalı ekonomide daha fazla üretimle bu üretimin ihracata yansımaları sözleri vermişse de beş yıllık döneminde bu sözlerde gözle görülür bir başarı elde edemedi. Sahraaltı Afrika'da en erken çıkan ve en uzun süren iç savaşın bir tarafı olan ve 1975 yılından bugüne ül-

keyi yöneten Angola'nın Özgürlüğü için Halk Hareketi'nin (MPLA) adayı João Lourenço ile iç savaşın diğer tarafı olan Angola'nın Tam Bağımsızlığı İçin Ulusal Birlik (UNITA) adayı Adalberto Costa Junior'un çekişmesinin beklendiği 2022 seçimlerinde, eğer son dakikada bir değişiklik ya da bir koalisyon olmazsa, altı parti daha adaylarını yarıştıracak gibi durmaktadır. Angola'nın Kurtuluşu için Büyük Yakınlık (CASA-CE) adayı Manuel Fernandes, Sosyal Yenilenme Partisi (PRS) adayı Benedito Daniel, yine iç savaşın bir dönemki taraflarından Angola Ulusal Kurtuluş Cephesi (FNLA) adayı Ngola Kabangu, Ulusal Yurtsever Birliği (APN) adayı Quintino Morera, Angola'da Adalet için Ulusal Parti (P-NJANGO) adayı Eduardo Chingunji ve Angola Hümanist Partisi (PHA) adayı Florbela Malaquias cumhurbaşkanı olmak ve partilerini meclise sokmak için şanslarını deneyecekler. Sahraaltı Afrika'nın siyasi klasiklerinden sayılan ve uzun dönem iktidarda kalan siyasi partinin her cumhurbaşkanlığı seçimini olduğu gibi yeni bir cumhurbaşkanlığı seçimini de kazanacağı yönündeki beklentilerin Angola'nın 2022 seçimlerini kapsadığını söylemek zor.

“

2017 seçimlerinden sonra MPLA'nın oy oranlarının ciddi şekilde azaldığını, UNITA'nın oy oranlarının ise ciddi şekilde arttığını gösteren Afrobarometre gibi ölçümlere göre iki partinin de kazanma şansı arasında uçurum fark yoktur.

”

Bu anlamda 2022 seçimlerinin ülkede yeni bir değişim getirebileceğini söyleyenlerin sayısı oldukça fazladır. 2017 seçimlerinden sonra MPLA'nın oy oranlarının ciddi şekilde azaldığını, UNITA'nın oy oranlarının ise ciddi şekilde arttığını gösteren Afrobarometre gibi ölçümlere göre iki partinin de kazanma şansı arasında uçurum fark yoktur. Ancak yine de bağımsızlıktan günümüze kadar süren dönemde iktidar olma avantajı, Anayasa Mahkemesinin bile ülkedeki muhalefet partilerine karşı olan sert tutumu, halkın yoksulluktan siyasi katılıma yeterince ilgi gösterememesi, Lourenço'nun bir dönem daha cumhurbaşkanı kalması yönünde herhangi bir anayasal engelin bulunmaması gibi unsurlar düşünüldüğünde MPLA'nın bir adım daha önde olduğu anlaşılmaktadır. Yine de özellikle genç Angolalıların UNITA'ya oy vermelerine kesin gözüyle bakılmaktadır. Bunun dışında eski Cumhurbaşkanı Dos Santos'un temmuz ayında hayatını kaybettikten sonra cezazesinin ülkeye getirilmesi Lourenço tarafından bir seçim stratejisi olarak kullanıldığı için özellikle Dos Santos'un çocukları tarafından tepkiyle karşılanmaktadır. Dos Santos'un çocuklarının da bu nedenle UNITA'ya destek vereceği iddia edilmektedir.

LUANDA SEÇİM GÖZLEMLERİ

10-17 Ağustos 2022 tarihleri arasında bulunduğum Angola'nın başkenti Luanda'da seçim çalışmaları oldukça yoğun gözlenmiştir. Havalimanından çıkar çıkmaz köprülere ve reklam panolarına asılan João Lourenço posterlerinin yanında elektrik direklerine asılan

küçük, orta ve büyük boy MPLA bayrakları hemen dikkat çekiyordu. Lourenço'nun demokrasiye önem verdiğini göstermek istemesinden kaynaklanıyor olsa gerek, bayrak direklerinde diğer partilerinin de bayrakları dalgalanıyor, hatta bazı direklerde MPLA'nın bayrağı ikinci ya da üçüncü sırada duruyordu. Seçime katılacak tüm partilerin bayraklarının asıldığı elektrik direklerinin bazılarında elektrik olmasa da seçim propagandası bayraklarla birlikte işlemeye devam ediyordu.

“

Luanda'nın şehir merkezi, Ilha do Cabo, Benfica ve Quiçama ile birlikte tüm Angola 2022 seçimlerine hazır görünmektedir. Tüm bu bölgelerde ve ülkede gözle görülür bir yoksulluk dikkati çekerken insanların gelecekte umutlu olduğu fark edilmektedir.

”

Bayraklar dışında seçimle ilgili dikkati çeken ikinci bir şey de Luanda'nın şehir merkezi boyunca uzanan Marginal adı verilen kıyı sahilinin hemen yanında, Fortaleza de São Miguel askerî müzesinin karşısında açılmış olan fuardı. MPLA'nın düzenlediği bu fuarda halkın seçimlere katılıp oy vermesini teşvik etmek amacıyla ülkenin Moxico, Zaire, Cabinda ve Namibe gibi diğer bölgelerinden gelen insanlar ürettikleri balları ve kurutukları balıkları satıyor, ünlü yazarlar kitaplarını imzalıyor, Sahraaltı Afrika ülkelerinin hemen hepsinde önemli bir turizm geliri sağlanan el işi heykeller ve süs eş-

yası sergileniyor ve yerel grupların sahne aldıkları küçük konserler düzenleniyordu. Bunların dışında muz kızartmasıyla ve tatlı patates eşliğinde ikram edilen Angola'nın geleneksel yemeklerinden mufete pişiriliyordu. MPLA gençlik ve kadın kollarının herkese MPLA tişörtü, şapkası, plaj kıyafeti dağıttığı ve sürekli olarak insanların yanına giderek onlara MPLA'yı anlattığı fuar bir seçim projesinden çok ülkenin sosyolojik ve hatta antropolojik bir yelpazesi gibiydi.

Luanda'nın şehir merkezi, Ilha do Cabo, Benfica ve Quiçama ile birlikte tüm Angola 2022 seçimlerine hazır görünmektedir. Tüm bu bölgelerde ve ülkede gözle görülür bir yoksulluk dikkati çekerken insanların gelecekte umutlu olduğu fark edilmektedir. Bağımsız olduğu yıldan günümüze MPLA tarafından yönetilen Angola toplumunun bir değişim istediği çok iyi hissedilmektedir ancak bu değişimin yeni bir parti tarafından mı yoksa yine MPLA tarafından mı beklenildiği tartışma konusudur. Petrolün çıktığı ülkede bu kadar çok siyasi ve ekonomik değişimin istenmesi petrolün çıktığı diğer ülkelere göre alışılmış bir durum değil ancak görülüyor ki insanlar daha iyi yaşam koşullarına ulaşmak istiyorlar. Bağımsızlıktan bugüne MPLA'nın Neto, Dos Santos ve Lourenço ile yönettiği Angola pek çok Sahraaltı Afrika ülkesine göre daha gelişmişti. Portekiz sömürgeciliği döneminden kalan bir binada kurulan Ulusal Bankanın, onun hemen karşısındaki Para Müzesi'nin, arka sokaklardaki Barış Anıtı'nın, şehrin girişindeki Fortaleza Alışveriş Merkezi'nin, Marginal'in karşısındaki caddede uzanan bakanlık binala-

rının ve Marginal'in sonundaki limanın oluşturduğu şehir merkezinde aynı zamanda Eyfel Kulesi'nin mimari Gustave Eiffel'in yaptığı Demir Ev bulunmaktadır. Doğa Tarihi Müzesi'nin ve Antropoloji Müzesi'nin de görülmeye değer olduğu Luanda şehir merkezi toplu ve temiz bir görünüm verse de özellikle çok fazla sayıdaki evsiz insanın varlığı ülkedeki genel yoksulluğu gözler önüne sermeye yetmektedir. Pek çok insanın seyyar ızgaralarda pişirip sattığı muzlardan elde ettikleri gelire yaşamaya çalıştığı Luanda şehir merkezinde seçimlerin yaklaşmış olmasına rağmen çok fazla polise rastlanmıyordu. Polislerin asıl buldukları bölge ise beş kilometre uzaklıkta bulunan Ilha do Cabo (Burun Adası) olarak belirmektedir.

“

Luanda sadece şehir merkeziyle ve Ilha do Cabo'yla sınırlı kalmıyor. Fortaleza'dan güneye doğru ilerlediğinizde Kuzey Koreli mimarların ülkenin ilk Cumhurbaşkanı Agostinho Neto için yaptıkları 130 metrelik anıt karşınıza çıkmaktadır. Anıtın içindeki salonda Neto'nun mumyalanmış vücudu cam bir bölme içinde tutulmaktadır.

”

Ilha de Cabo Luanda'nın belki de tek turistik bölgesi sayılmaktadır. Luanda şehir merkezindeki büyük iş otellerinin tersine Atlantik Okyanusu'nda yüzmek ve ülke Ekvator'a yakın olduğu için batarken kıpkırmızı olan güneşi izlemek is-

teyten turistler genelde buradaki daha küçük otellerde kalıyorlar. Bir yarımada üzerine kurulu Ilha do Cabo'ya şehir merkezinden girdikten yaklaşık 600 metre sonra sağda iç savaşta kurşunlanan ve o şekilde bırakılan bir bina görülmektedir. Yarımadanın sonlarına doğru ise Miami Beach ve Del Mar gibi plaj kulüpleri bulunmaktadır. Bu kulüplerde öğle ya da akşam yemeği yedikten sonra denize girilebilmekte veya güneşin batışı izlenebilmektedir. Ilha do Cabo şehir merkezine göre daha turistik ve ekonomik olarak daha güçlü kişilerin zaman geçirdikleri bir yer olunca da doğal olarak yankesicilerin sayısı artmaktadır. Otel-lerden çıkıp tek başınıza Ilha do Cabo'da yürümek, fotoğraf çekmek,

koşmak ya da telefonla konuşmak hırsızlık olayları nedeniyle asla tavsiye edilmiyor. İlginç olan ise tavsiyelere uymayan turistler bölgede yoğun olarak gezen polisler tarafından durdurulup sorgulanmaktadır. Bazı turistler polisler “gaçoça” adıyla anılan çorba parası veriyorlar ve yollarına devam ediyorlar. Ancak yine de hava karardıktan sonra dışarıda gezen bir turist görmek oldukça zordur.

Luanda sadece şehir merkeziyle ve Ilha do Cabo'yla sınırlı kalmıyor. Fortaleza'dan güneye doğru ilerlediğinizde Kuzey Koreli mimarların ülkenin ilk Cumhurbaşkanı Agostinho Neto için yaptıkları 130 metrelik anıt karşınıza çıkmaktadır. Anıtın içindeki salonda

Neto'nun mumyalanmış vücudu cam bir bölme içinde tutulmaktadır. Salonun dışında ise aynı boyda ve renkte yapılmış işçi, öğretmen, köylü, doktor, mühendis, asker ve kadın heykelleri görülmektedir. Neto dönemindeki sosyalist rejimde annelik bir meslek olarak görüldüğü için kadın figürü diğer meslekleri temsil eden heykellerin arasında bulunmaktadır. Bunların Neto dönemindeki sosyalizm rejimi içinde Angola nüfusunun temel yapı taşları olduğu anlaşılmaktadır. Anıtın yanına ise aynı zamanda bir şair olan Neto'nun bir çocukla heykelinin ve yazdığı şiirlerinin bazılarının sergilendiği alan görülmektedir. Neto'nun 130 metrelik anıtından daha güneye, Benfica adı verilen bir bölgeye giderken de karşınıza sürpriz şekilde İstanbul Restoran çıkmaktadır. İşletmecisinin bir Türk olduğu İstanbul Restoran'ın menüsünde iskenderden lahmacuna zengin bir çeşit bulunmaktadır. O bölgede ayrıca Türk iş insanlarının açtığı bazı mağazalar da görülmektedir.

Şehrin en güneyindeki Benfica bölgesinin ise iki özelliği vardır. Birincisi, 17. yüzyılda Angola'dan Amerika'ya gönderilen kölelerin gemilere bindirilmeden önce vaftiz edildikleri ev müze şeklinde burada bulunmaktadır. Atlantik köle ticaretiyle ilgilenen herkesin mutlaka görmesi gereken bir müze düzenlenmesi yapılmıştır. İkincisi de müzenin hemen yukarısındaki el işi pazarıdır. Burada da antik maskelerden kara odunla yapılan heykellere kadar pek çok dekor ob-

jesi bulunmaktadır. Buralardan satın aldıklarınızı havalimanındaki gümrükten geçirmek için bir pula ihtiyaç duyulmaktadır. Benfica'dan daha güneye, yaklaşık 70 km dışarı çıktığınızda ise Quiçama Ulusal Parkı görülmektedir. Safari yapılabilen bu parktaki hayvanların sayısı yasal olmayan koşullarda avlanan avcılar nedeniyle çok azalmış da olsa, parkın yanındaki Kwanza Nehri'nde tekneyle bir gezinti oldukça rahatlatıcıdır. Nehrin kenarındaki lokantalardan olan Chilala'da yılan balığı çok lezzetli şekilde pişirilmektedir. Son olarak ise şehrin yaklaşık 50 km kuzeyindeki sahil boyunca kıyıya vurmuş gemiler dikkat çekmektedir. Angola İç Savaşı boyunca hem ülkeden kaçmak isteyen Portekizlileri taşıyan ancak MPLA'nın silahlı müdahalesiyle yaranıp kıyıya kadar sürüklenen, hem de o dönemde Küba'dan asker ve buğday getiren çürümeye bırakılmış bu gemiler 40 km boyunca kıyıda uzanmaktadır. Sonuç olarak Luanda şehrindeki atmosfere yansıdığı üzere Angola'daki seçim süreci farklı ve önemli dinamikleri beraberinde getirmekte ve Angola halkının değişim istediği gözlenmektedir. ■

SURİYE MUHALEFETİNİN ÖNDE GELEN FİGÜRÜ RİYAD HİCAB

RECEP TAYYİP TEKE

Araştırma Asistanı ORSAM

“

Devrimden önceki yıllarda Suriye'nin Kuneytra ve Lazkiye vilayetlerinde valilik yapan Hicab, Arap isyanlarının Suriye'ye sığramasının akabinde merkeze çağılmış, Suriye hükümetinde tarım bakanlığı ve kısa bir süre başbakanlık yapmıştır. Hicab, Ağustos 2012'de Suriye'den ayrılarak Ürdün'e iltica etmiş ve Beşar Esad'a ağır eleştiriler yönelterek muhaliflerin safına geçmiştir.

”

Suriye'de Beşar Esad'a karşı ayaklanan muhaliflerin üst düzey temsilcilerinden biri olan Riyad Hicab, geçmişte Baas Partisi bünyesinde uzun yıllar çeşitli makamlarda görev yapmış, partinin lider kadrosu arasında yer almıştır. Devrimden önceki yıllarda Suriye'nin Kuneytra ve Lazkiye vilayetlerinde valilik yapan Hicab, Arap isyanlarının Suriye'ye

sığramasının akabinde merkeze çağılmış, Suriye hükümetinde tarım bakanlığı ve kısa bir süre başbakanlık yapmıştır. Hicab, Ağustos 2012'de Suriye'den ayrılarak Ürdün'e iltica etmiş ve Beşar Esad'a ağır eleştiriler yönelterek muhaliflerin safına geçmiştir. Esad rejiminden ayrılan ilk kabine üyesi ve en üst düzey yetkili sıfatına sahip olan Hicab, çok geçmeden Esad karşıtı muhalefetin önde gelen isimleri arasına girmeyi başarmıştır. Riyad Hicab, hâlen Suriyeli muhaliflerin en önemli temsilcileri arasında yer almakta, Suriye Devrimi ve Suriye krizinin siyasi çözümü için çaba sarf etmeye devam etmektedir.

RİYAD HİCAB'IN HAYATI

Riyad Ferid Hicab, 1966 yılında Suriye'nin doğusunda bulunan Deyrizor şehrinde Sünni bir ailenin çocuğu olarak dünyaya gelmiştir. Ziraat

mühendisliği bölümünde doktora eğitimini tamamlayan Hicab, evli ve dört çocuk babasıdır. Riyad Hicab, 1989 yılında yani henüz 23 yaşındayken Arap Sosyalist Baas Partisi'ne katılmıştır. 1998 yılına kadar partinin Suriye Ulusal Öğrenci Birliğinin Deyrizor şubesi başkanlığını icra eden Hicab, Baas Partisi bünyesinde kademeli olarak daha önemli pozisyonlara atanmıştır. Hicab, zamanla partinin Deyrizor şubesinin üst düzey liderlerinden biri hâline gelmiş, 2004 yılında ise Baas Partisi Deyrizor şube sekreteri görevine layık görülmüştür. Baas rejimi bünyesindeki yükselişine devam eden Hicab, 2008 yılında Suriye'nin İsrail sınırında bulunan Kuneytra vilayetine vali olarak atanmıştır. Arap isyanlarının Suriye'ye sıçramasından hemen önce yani 22 Şubat 2011'de ise Suriye'nin Lazkiye vilayetine vali olarak atanmıştır.

Ziraat mühendisliği alanında doktora bulunan Riyad Hicab, Nisan 2011'de Suriye hükûmetine tarım bakanı olarak atanmıştır. Yaklaşık 15 ay boyunca bu makamda görev yapan Hicab, 6 Haziran 2012 tarihinde yani Beşar Esad karşıtı muhalif güçlerin boykot ettiği parlamento seçimlerinden 1 ay sonra, Devlet Başkanı Esad tarafından eski Başbakan Adil Sefer'in yerine Suriye Başbakanı olarak atanmıştır. Ancak hükûmeti kurma görevinin Hicab'a verilmesi uluslararası gözlemcilerde ve Suriyeli muhaliflerde hayal kırıklığı yaratmıştır. Zira siyasi reformlar konusunda kamuoyunu ikna etmeye çalışan Esad rejiminden, Baas Partisi'nden olmayan bir ismi hükûmetin başına getirmesi beklenmiştir. Genç yaşta

Baas Partisi'ne üye olan ve partinin önemli liderlerinden biri hâline gelen Hicab'a başbakanlık koltuğunun verilmesi, Esad'ın muhaliflere yönelik uzlaşmaz tavrını devam ettirdiği şeklinde yorumlanmıştır. Suriye krizinin başından bu yana Esad rejimine karşı sert politika tatbik eden ABD yönetimi de söz konusu atamayı hoş karşılamamış, başbakan olarak atanmasından kısa bir süre sonra Hicab'a yaptırım uygulama kararı almıştır.

Ben Riyad Hicab. Yapılan soykırımı ve silahsız insanların barbarca katledilmesini protesto etmek için yönetimden ayrıldım. Terör ve katliam rejimini terk ederek özgürlüğün ve onurlu devrimin saflarına katıldığımı açıklıyorum. Artık bu kutsal devrimin bir askeriyim.

ESAD REJİMİNDEN AYRILMASI

Suriye'de yalnızca iki ay başbakanlık yapan Riyad Hicab, Özgür Suriye Ordusu (ÖSO) bünyesindeki muhalif güçlerin koruması altında 6 Ağustos 2012'de ailesiyle birlikte Ürdün'e iltica etmiştir. Başbakanlık sözcüsü Muhammed Itri, el-Cezire televizyon kanalında Hicab adına okuduğu bildiride, "Ben Riyad Hicab. Yapılan soykırımı ve silahsız insanların barbarca katledilmesini protesto etmek için yönetimden ayrıldım. Terör ve katliam rejimini terk ederek özgürlüğün ve onurlu devrimin saflarına katıldığımı açıklıyorum. Artık bu kutsal devrimin bir askeriyim" sözlerini söylemiştir.

Itri, Hicab'ın bu görevi zorla kabul ettiğini ve Esad'ın onu "ya bunu kabul edersin ya da ölürsün" diye tehdit ettiğini öne sürmüştür. Itri daha sonra BBC'ye yaptığı açıklamada, Suriye rejiminin "artık son demlerini yaşadığını", Hicab'ın ilticasıyla Esad'ın "ölümcül bir darbe" aldığını ve rejimin düşüşünün yakın olduğunu söylemiştir. Itri ayrıca Hicab'ın "geleceğin Suriye'sini, Beşar Esadsız bir Suriye'yi yeniden inşa etmek" için çalışacağını söylemiştir.

Suriye devlet televizyonu ilk olarak Başbakan Hicab'ın görevden alındığını duyurmuştur. Ancak Hicab, Esad rejiminden ayrıldıktan sonra Ürdün'de yaptığı basın toplantısında, rejimin iddia ettiği gibi görevinden alınmadığını, aksine kendi iradesiyle ülkeyi terk ettiğini açıklamıştır. Hicab ayrıca Suriye topraklarının sadece yüzde 30'unu denetim altında tutabilen Esad rejiminin "maddi, manevi, ekonomik ve askerî alanda çöküş içinde" olduğunu kaydetmiştir. Temmuz 2012'de Şam'da yapılan güvenlik zirvesinde savunma bakanı ve genelkurmay başkan yardımcısı dâhil olmak üzere 5 üst düzey yöneticisini bombalı saldırıda kaybeden Beşar Esad, Hicab'ın muhalif saflara katılmasıyla kısa süre içinde rejim güvenliğine karşı içeriden ikinci büyük darbeyi yemiştir. Dolayısıyla Suriye Başbakanı Hicab'ın taraf değiştirmesi Esad rejiminin devrileceğine dair beklentileri artırmıştır. Örneğin, ABD'nin eski Ulusal Güvenlik Danışmanı ve Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, Washington Post'ta yayımlanan makalesinde, "Suriye parçalanmaya doğru gidiyor" yorumunu yapmıştır. Dönemin Beyaz Saray sözcüsü

Jay Carney, söz konusu ilticanın “Devlet Başkanı Esad’ın iktidar üzerindeki hâkimiyetinin gevşediğinin bir işareti” olduğunu söylemiş, Suriye Savaşı’nda “ivmenin muhaliflere ve Suriye halkına geçtiğini” belirtmiştir.

AFP’ye açıklamalarda bulunan dönemin Suriye Ulusal Konseyi (SUK) Başkanı Abdülbasit Seyda ise Hicab’ın taraf değiştirmesini memnuniyetle karşılamış ve “Rejim artık çözülüyor. Bu iltica Esad için sonun başlangıcı” tespitinde bulunmuştur. Riyad Hicab, Beşar Esad’ın yakın çevresinin bir mensubu olarak değerlendirilmese de Mart 2011’de başlayan ve 11 yılı aşkın süredir devam eden Suriye krizinde, Esad rejiminden ayrılan

ilk kabine üyesi ve en üst düzey yetkili sıfatına sahiptir.

“
Hicab, Esad rejimi ile İsviçre’nin Cenevre kentinde yapılan görüşmelerde Suriye muhalefeti temsil etmiştir. Hicab, yaklaşık iki yıl boyunca rejimle yapılan müzakerelerde muhalefet heyetinin liderliğini yapmış, Suriyeli muhaliflerin uluslararası platformlarda temsilciliğini üstlenmiştir.”

SURİYE DEVRİMİ’NDEKİ ROLÜ

Riyad Hicab, Ürdün’e iltica ettikten çok kısa süre sonra Katar’a geçiş

yapmış, başkent Doha’da çok geçmeden Suriye muhalefeti için siyasi ve diplomatik faaliyetler yürütmeye başlamıştır. Esad yönetimi aleyhine harekete geçen Hicab, öncelikle Suriye Arap Ordusu ile subaylarına, Suriye rejimi ve Baas Partisi’ne karşı isyan etme ve muhalif saflara katılma çağrısında bulunmuştur. Hicab ayrıca Suriyeli muhalif grupları tek çatı altında birleştirmek ve böylece Esad rejiminin çöküşünü hızlandırmak amacıyla girişimlerde bulunmuş, Katar’da bu amaç doğrultusunda bir dizi toplantı düzenlemiştir.

Riyad Hicab, Suriye krizinin siyasi ve diplomatik çözümünü konusunda da önemli faaliyetler yürütmüştür. Aralık 2015’te, Suriyeli muhalifler

tarafından oluşturulan Müzakere Yüksek Kurulunun (MYK) Genel Sekreteri olarak seçilen Hicab, Esad rejimi ile İsviçre'nin Cenevre kentinde yapılan görüşmelerde Suriye muhalefeti temsil etmiştir. Hicab, yaklaşık iki yıl boyunca rejimle yapılan müzakerelerde muhalefet heyetinin liderliğini yapmış, Suriyeli muhaliflerin uluslararası platformlarda temsilciliğini üstlenmiştir. Cenevre görüşmelerinin çıkmaza girmesinden Baas rejimini sorumlu tutan Hicab, Kasım 2017'de MYK'deki görevinden istifa ettiğini duyurmuştur. Hicab'ın, muhalefet heyetinin diğer mensuplarıyla anlaşmazlık yaşadığı ve "Esadlı geçiş süreci" dayatmalarına itiraz ederek görevinden ayrıldığı iddia edilmiştir.

“**Katar'ın başkenti Doha'da Suriye muhalefeti canlandırmak amacıyla gerçekleştirilen "Suriye Nereye Gidiyor?" başlıklı konferansın açılış konuşmasını yapmıştır. Konuşmasında, Suriye rejiminin zafer kazandığı yönündeki iddiaların gerçekten uzak olduğunu dile getiren Hicab, meşruiyetini yitirmiş bir rejimi ayakta tutma çabalarına karşı tepki göstermiştir.**

Hicab'ın Rusya'da yapılacak Soçi görüşmeleri ve Suudi Arabistan'da düzenlenecek Suriye konulu toplantıdan önce görevinden istifa ettiğini duyurması dikkat çekici bir ayrıntı olarak kayda geçmiştir. Hicab, istifa açıklamasında şu ifadeleri kullanmıştır: "Yaklaşık 2 yıldır çok çalışarak Suriye devriminin ilkelerini korumak için çabaladığım görevimden ayrılmak zorundayım.

Karşımıza çıkan bütün zorluklara rağmen, Suriye halkının beklentileri olan demokratik değişim ve siyasi geçiş süreci için elimden geleni yapmaya çalıştım. Çok sevdiğim Suriye için barış, güvenlik ve istikrar diliyorum.”

Riyad Hicab, Şubat 2022'de Katar'ın başkenti Doha'da Suriyeli muhalifler tarafından Suriye muhalefeti canlandırmak amacıyla gerçekleştirilen "Suriye Nereye Gidiyor?" başlıklı konferansın açılış konuşmasını yapmıştır. Konuşmasında, Suriye rejiminin zafer kazandığı yönündeki iddiaların gerçekten uzak olduğunu dile getiren Hicab, meşruiyetini yitirmiş bir rejimi ayakta tutma çabalarına karşı tepki göstermiştir.

Sonuç olarak Doha'da ikamet etmeyi sürdüren Riyad Hicab, hâlen Suriyeli muhaliflerin en önemli temsilcileri arasında yer almakta, Suriye Devrimi ve Suriye krizinin siyasi çözümü için çaba sarf etmeye devam etmektedir. ■

RÖPORTAJ

Burhan Ghalioun:

“Guta Katliamı Sonrası Uluslararası Durum Değişti ve Suriye, Esad Rejimi ve İran-Rusya Gibi Müttefiklerine Teslim Edildi”

ABDENNOUR TOUMI

Uzman ORSAM

Çeviri:

Talha Özmen, Araştırma Asistanı

“

Birleşmiş Milletler üyesi bir ülkenin sarın gazı kullanarak kendi halkını öldürmesiyle Washington'ın başını çektiği bu tüm Batı ittifakının yaşadığı bu skandaldan sonra, Batılıların Suriye'de artık söyleyecekleri ve yapacakları hiçbir şey kalmamıştı.

”

Abdenmour Toumi: Türkiye Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu'nun,

Beşar Esad rejimiyle Rusya veya İran'ın arabuluculuğunda bir anlaşma yapma ihtimalini ima ettiği son açıklamasını nasıl buldunuz? Bu açıklamaya yönelik bir şaşkınlığınız oldu mu?

Burhan Ghalioun: Türk hükûmetinin, muhalefet tarafından üzerinde bir baskı kartına dönüşen mülteci sorununda bir çıkış yoluna ihtiyacı olduğuna ve her şeyden önce Ruslara taviz vererek bu yolu bulmaya hazır olduğuna hiç şüphe yoktur. Aynı durum, Türkiye'nin

Kimdir?

Burhan Ghalioun

Prof. Burhan Ghalioun, 1990 yılından bu yana Paris'teki Sorbonne Üniversitesinde siyaset sosyolojisi profesörü olmasının yanı sıra Çağdaş Şarkiyat Araştırmaları Merkezinde direktör olarak görev yapmaktadır. Akademik faaliyetlerine ek olarak, son kırk yılda aydınları ve Arap dünyasını meşgul eden teorik ve siyasi tartışmalara önemli katkılarda bulunmuştur. Başta Arapça olmak üzere birçok dilde onlarca yayın ve araştırma makalesi yayımlanmıştır. En önemlileri; Demokrasi Manifestosu (1976), Mezhep Sistemi: Devletten Kabileye (1990), Arap Çilesi: Devlete Karşı Ulus (1992), Siyasetin Eleştirisi: Devlet ve Din (1994), İslam'da Siyasal Sistem (2004), Araçlar ve Dünyanın Dönüşümleri (2005), Elitler ve İnsanlar (2010) ve Kendi Kendine Hastalık: Bitmemiş Bir Devrimin Günlükleri (2019) kitabı olmuştur.

Washington ve Moskova'yı, Türkiye-Suriye sınırından uzaklaştırmak için doğrudan askerî müdahaleye girişmeye ikna edemediği terör örgütü PKK ve onun Suriye kolu PYD meselesi için de geçerlidir. Ancak her iki durumda da bunu başarma şansı bana göre ne yazık ki çok düşüktür. Tahran her iki konuya da karşı çıkıyor ve bugün Şam'da kararı veren tek taraf Tahran'dır. Moskova için ise durum daha da farklıdır. Rusya, bugün Ukrayna'da Batı ittifakına karşı savaşını sürdürdüğü için İran ile bir çatışma hâlinde değil. Bu nedenle Türkiye'nin söz konusu girişimleri, içerdiği tavizlere rağmen uzun süre müzakere için bir fikir olarak kalabilir ve uygulanması zor olacaktır.

Abdennour Toumi: Suriye devriminin seyrinde adeta dönüm noktasına dönüşen ve uluslararası kamuoyunun oldukça sert tepkisini çeken Guta kimyasal saldırısının üzerinden tam dokuz yıl geçti. Sizce bu olayın ardından neden hiçbir şey değişmedi? Suriyelilerin yaşadığı tüm katliamlara ve trajedilere rağmen uluslararası durum neden değişmedi?

Burhan Ghalioun: Tam tersine Guta Katliamı sonrası uluslararası durum değişti ve Suriye, Esad rejimi ve İran-Rusya gibi müttefiklerine teslim edildi. Başlangıçta Suriye devriminin taleplerini desteklediğini açıklayan Batılı ülkeler; ABD Başkanı Barack Obama'nın Esad'ı kimyasal silah kullanması hâlinde tehdit ettiği kırmızı çizgiyi çekmesinin ardından hemen geri çekildi ve Esad'ı görevinden istifası için çağrıda bulundu. Birleşmiş Milletler üyesi bir ülkenin

sarin gazı kullanarak kendi halkını öldürmesiyle Washington'ın başını çektiği tüm Batı ittifakının yaşadığı bu skandaldan sonra, Batılıların Suriye'de artık söyleyecekleri ve yapacakları hiçbir şey kalmamıştı.

“
Esad rejimi ve muhalif gruplar arasında yer alan saha çatışmalarındaki üstünlük ve alan hâkimiyetinin önemli kısmı İran ve Hizbullah'ın Suriye'ye aktif müdahalesine yani 2013 yılına kadar muhalif grupların elindeydi.
”

Abdennour Toumi: Sizce Suriye devriminin, şu ana kadar hedeflerine ulaşamamasının sebepleri nedir? Bu durum muhalefetin heterojenliğinden mi, yoksa uluslararası ve bölgesel güçlerin muhalefete dayattığı vesayetlerden mi kaynaklanıyor?

Burhan Ghalioun: Popüler ve barışçıl bir devrimin tüm hedeflerine

aynı anda ulaşması çok nadirdir. İnsanlık tarihi boyunca buna neredeyse hiç rastlanmamıştır. Bunun sağlanabilmesi için geçtiğimiz yüzyılın başında işçi, sosyalist ve komünist devrimlerinde olduğu gibi, baştan itibaren desteklenmesi ve aynı zamanda herhangi bir güçlü parti veya gruplarla ittifak edilmesi gerekir. Ancak tüm siyasi hayatın kaybolduğu Suriye gibi bir ülkede bunun olması gerçekten zordur. Olaylar, bir yandan eğitimli seçkinlerin ayaklanmayı çerçevelemek, onları temsil etmek ve adımlarını yönlendirmek için yapılan savaşa güçlü katılımına dayanırken; diğer yandan Esad rejimini kuşatmak, uluslararası meşruiyetini yıkmak, onu uluslararası iradenin desteklediği halk iradesine boyun eğmeye zorlamak için devrimi kucaklayan ve uygun siyasi, diplomatik ve hukuki desteği sağlayan uluslararası demokratik toplum üzerinden gidiyordu. Ancak her iki durumda da rejim karşısında başarısız kaldı ve Suriye'deki siyasi ve entelektüel seçkinler, barışçıl olanlarla silanmayı savunanlar arasında ikiye ayrıldı.

Tüm bunlara rağmen, Esad rejimi ve muhalif gruplar arasında yer alan saha çatışmalarındaki üstünlük ve alan hâkimiyetinin önemli kısmı İran ve Hizbullah'ın Suriye'ye aktif müdahalesine yani 2013 yılına kadar muhalif grupların elindeydi. Rusya gibi küresel aktörlerin müdahalesiyle birlikte sahadaki hâkimiyetin %70'i rejimin eline geçti. Ancak buna karşın muhalif grupların etkisi Rus füzelerinin girmesine dek engellenemedi. Rus füzelerinin, hava savunma mekanizmalarının ve hava gücü yardımının etkisiyle halkı korkutmak ve tehcir etmek amacıyla bölgede yer alan hastane, okul, sağlık merkezleri ve fırın gibi yerler ne yazık ki yerle bir edildi.

“

Suriyeli muhalif grupları destekleyen hiçbir ülke, olayların bu şekilde genişleyip Esad'ın ülkesini yakacağını, farklı milisler ve Hizbullah aracılığıyla Rusya ve İran'ın müdahalesine kadar varacağını tahmin etmiyordu.

”

Abdenmour Toumi: Türkiye, Suriye'de muhalif gruplara güçlü destek verdi ve daha fazla Suriyelinin öldürülmesine ve Hama Katliamı'nın tekrarlanmasına izin vermeyeceğini belirtmişti. Ancak Suriye devrimine yönelik bu tutumda bir değişimin olduğu belirtiliyor. Bunu nasıl değerlendirirsiniz?

Burhan Ghalioun: Türkler de Avrupalılar gibi Esad'a karşı başlatılan halk eylemini sonuna kadar des-

tekledi. Aynı zamanda Türk halkı, her ne olursa olsun bir rejime karşı yapılan eylem karşısında hiçbir liderin zorla ayakta duramayacağını biliyordu ve Esad'ın günlerinin sayılı olduğunu tahmin ediyordu. Suriyeli muhalif grupları destekleyen hiçbir ülke, olayların bu şekilde genişleyip Esad'ın ülkesini yakacağını, farklı milisler ve Hizbullah aracılığıyla Rusya ve İran'ın müdahalesine kadar varacağını tahmin etmiyordu.

Abdenmour Toumi: Suriyeliler, Suriye rejimiyle kuzeybatı Suriye'deki uzlaşmayı kınadı ve çeşitli eylemlerle bunu protesto etti. Hâlâ devrimin ilke ve hedeflerine bağlı bir muhalefetin ve devrimcilerin olduğunu söyleyebilir miyiz?

Burhan Ghalioun: Bireysel ve aile yönetim sistemini değiştirmek ve içinde barındırdığı yabancı işgal-lerden kurtulmak bugün tüm Suriyelilerin tek talebi hâline geldi diyebiliriz artık. Tek sorun, Esad'ın idaresindeki bölgelerde ikamet edenlerin durumlarını ifade etmekten yoksun kalmalarıyla ilgilidir.

Abdenmour Toumi: Tunus'ta, Mısır'da, Libya'da, Suriye'de ve hatta Yemen'de yaşanan son gelişmeleri yakından gördük ve takip ettik. Sizce Arap Baharı devrimlerinin amaçlarına ulaşamamasının sebebi nedir?

Burhan Ghalioun: Bu durum, hedefe ulaşmaktan neyi kastettiğinize bağlıdır. Örneğin, bugün Avrupa'da var olana benzer hazır ve etkin demokrasiler kurmayı başarmayı

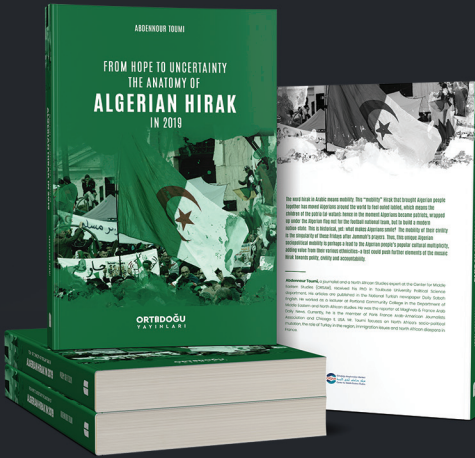
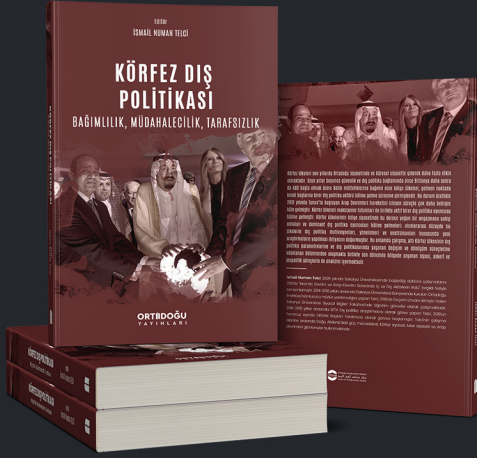
kastettiyseniz eğer bu konuda amaçlarına elbette ulaşamadılar. Ancak Arap Baharı'ndan kastınız son yarım yüzyılda Arap yaşamına egemen olan askerî ve güvenlik açısından zorba rejimlerinin üzerine inşa edildiği meşruiyet temellerini yıkmaksa kuşkusuz bu konuda çok şey başarmıştır ve Arap toplumları belirli mesafe katmıştır. Arapların paha biçilmez devrimlerinden elde ettikleri büyük ve gerçek kazanımlar sırasıyla şunlardır: Özgür bireyler olmak, özgürce düşünmek, kendi isteklerine göre hareket etmek ve hem kişisel hem de kamusal bir iradeye sahip olmak. Bu, bin yıllık bir yolda ilk adımınızı atmak gibidir. Onları çaba ve fedakârlığa değer bir hedefe, yani kendi kaderlerinin efendisi olmaya götüren tek yol budur. Geriye kalan siyasi sistemler ise yalnızca geçici ve geçiş sistemleridir.

Abdenmour Toumi: Suriye'deki resmi muhalefet kurumlarının performansına yönelik halkta bir hoşnutsuzluk var. Sizce bu kurumlar, Suriye sokağının güvenini yeniden kazanmak, yeniden aktif olmak ve Suriye'nin geleceğinin şekillenmesine katkıda bulunmak için ne yapmalı?

Burhan Ghalioun: Muhalefet kurumları, Suriye meselesindeki durumdan, içinde bulunduğu karmaşık koşullardan, çevresinde yaşanan ve çözüm ufkunu tıkayan uluslararası çatışmalardan bugüne kadar hiçbir zaman ayrı kalmamıştır. Doğal olarak, sahada belirli bir oyun olmadığında oyunculara da ihtiyaç kalmayacaktır. ■

ORTADOĞU YAYINLARI

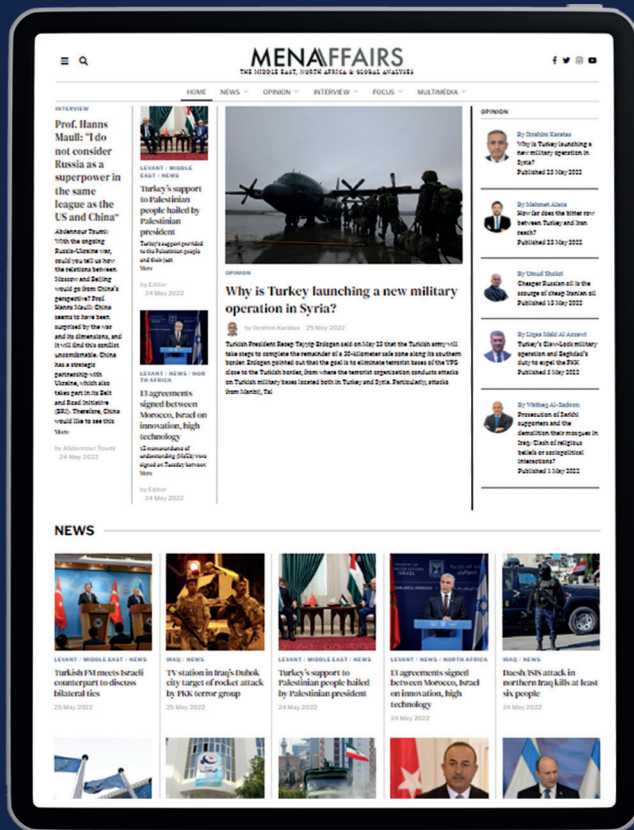
www.ortadoguyayinlari.com

MENAFFAIRS

ORTADOĞU, KUZEY AFRİKA & KÜRESEL ANALİZLER

menaaffairs.com